

Lütfi ARSLAN

Yozgat Milli Eğitim Müdürlüğü, Yozgat/Türkiye
Yozgat National Education Directorate, Yozgat/Turkiye

eposta: lutfiarслан1979@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5844-7732> - RorID: <https://ror.org/00jga9g46>

Atıf/Citation: Arslan, L. 2023. Dilde Sadeleşme Çabalarının Atatürk'ün Geometri Kitabına Katkıları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Özel Sayı: Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye, 46-73.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1274136>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü /Article Types:	Araştırma Makalesi/Dissertation Summary
Geliş Tarihi /Received:	30.03.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	12.06.2023
Yayın Tarihi/Published:	29.10.2023

DİLDE SADELEŞME ÇABALARININ ATATÜRK'ÜN GEOMETRİ KİTABINA KATKILARI

Öz

Selçuklulardan Lale Devri'ne kadar Arapça ve Farsça ağırlıklı bir şekilde kullanılmıştır. Türkçe yalnızca halk arasında konuşma dili olarak kalmış, böylece devlet ile halk arasında uzun bir süre dil bağı kurulamamıştır. II. Mahmut ve Tanzimat Dönemi'nde Türkçeye sahip çıkılması için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Osmanlılarda alfabe ve dil meselesi ilk olarak Münif Paşanın "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye"de verdiği bir konferansta dile getirilmiştir. I. Ve II. Meşrutiyet ile bu çalışmalar daha da hızlanmıştır. XX. Yüzyıl başında devleti içinde bulunduğu kötü gidişattan kurtarma çabalarında milliyete sahip çıkma anlayışını hâkim kılmanın öncelikli olduğu anlaşılmıştır. Bunun için öncelikle yazı ve konuşma dilinin Türkçeleştirilmesi gerektiği ön görülmüştür. Enver Paşa, Arap harflerinin düzenlenmesiyle dil meselesinin de halledilebileceğini ifade etmiştir. I. Dünya Savaşı bu süreçteki çalışmaların sekteye uğramasına yol açmıştır. Millî Mücadelenin kazanılması ve Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni bir döneme girilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, gençlik yıllarından başlayarak akılcı düşünce, bilim ve teknolojiye büyük önem vermiştir. O'nun tüm faaliyet, çalışma ve yazdığı eserlerin temelinde de akılcı düşünme ve mantık vardır. "Sosyal hayat akıl ve mantıktan uzak, zararlı bir takım inanç ve uygulamalarla dolu olursa felce uğrar" demiştir. Atatürk'e göre ilim ve fennin dışında bir yol aramak gaflettir. İlim ve fen sayesinde Türk dili, sanatı, edebiyatı, şiir ve matematiği gelişme zemini bulabilmiştir. Atatürk'e göre, bir milleti kurtarmak için önce onun dilinin kurtarılması gerektiğini ve yapılması gereken en acil bir iş olduğunu belirtmiştir. Eğitim öğretimde yeni neslin sade bir dille yetişmesi gerektiğini çok iyi anlamıştır. Atatürk, 1932'de Türk Dil Kurumunu kurarak dil çalışmalarını kurumsallaştırmıştır. "Türk Dil Kurultayları"nda Türkçenin günlük kullanımdaki sorunları konuşulmuş yüz seksen binden fazla kelime türetilmiştir. Sadece geometri kitabıyla matematik alanında yüz yirmi dokuz terim dilimize kazandırılmıştır. Türk Dilinde yapılan sadeleşme çalışmaları Atatürk'ün çabaları ve gayretleriyle amacına daha da yaklaşmıştır.

Dilde Sadeleşme Çabalarının Atatürk'ün Geometri Kitabına Katkıları

Anahtar Kelimeler: Alfabe, Atatürk, Dil Meselesi, Dilde Sadeleşme, Geometri, Türk Dil Kurultayı

THE CONTRIBUTIONS OF STRENGTHS TO SIMPLIFY LANGUAGE TO ATATÜRK'S BOOK OF GEOMETRY

Abstract

It was used predominantly in Arabic and Persian from the Seljuks to the Tulip Era. Turkish remained only as a spoken language among the people, so a language bond could not be established between the state and the people for a long time. II. During the Mahmut and Tanzimat Periods, various studies were carried out to protect the Turkish language. The issue of alphabet and language in the Ottomans was first mentioned in a conference given by Münif Pasha at the "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye". I and II. These works accelerated with the Constitutional Monarchy. XX. It has been understood that in the efforts to save the state from the bad course it was in at the beginning of the century, it was a priority to make the understanding of nationality dominant. For this, it was foreseen that the written and spoken language should be translated into Turkish. Enver Pasha stated that the language issue could be settled by arranging the Arabic letters. World War I caused the work in this process to be interrupted. With the victory of the National Struggle and the proclamation of the Republic, a new era has been entered. Starting from his youth, Mustafa Kemal Atatürk gave great importance to rational thought, science and technology. Rational thinking and logic are the basis of all his activities, studies and works. He said, "Social life will be paralyzed if it is full of harmful beliefs and practices that are far from reason and logic." According to Atatürk, it is heedlessness to seek a way out of science and science. Thanks to science and science, Turkish language, art, literature, poetry and mathematics were able to find the ground for development. According to Atatürk, in order to save a nation, first saving its language is the most urgent task to be done. He understood very well that the new generation should be brought up with a simple language in education. Atatürk institutionalized language studies by establishing the Turkish Language Institution in 1932. In the "Turkish Language Conventions", the problems of daily use of Turkish were discussed and more than one hundred and eighty thousand words were derived. He has brought one hundred and twenty-nine terms in the field of mathematics to our language only with his geometry book. The simplification studies in the Turkish language came closer to its goal with the efforts and efforts of Atatürk.

Keywords: Alphabet, Atatürk, Language Issue, Simplification in Language, Geometry, Turkish Language Congress

Giriş

Dilin yapı, öz ve anlamının korunarak daha yalın hale getirilmesi ve yeniden üretilmesine sadeleşme denilebilir. Burada amaç topluma hizmet ve öğrenimin kolaylaşmasıdır. İnsanlık tarihinde hemen hemen her toplumda zaman zaman özellikle dil alanında düşünselliği kolaylaştırmak için yalınlaştırma çalışmaları yapılmıştır. Hümanizm,

Naturalizm ve Realizm gibi akımların etkisiyle, felsefe, matematik, astronomi, edebiyat, dil vb. alanlarda sadeleşme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Osmanlılarda Tanzimat edebiyatı ile dilde sadeleşme çabaları başlamıştır (Özdemir; Süğümlü 2013: 2272). Burada Milliyetçilik, Batıcılık ve modernleşme kavramlarının da ciddi etkisi olmuştur. Ancak Türkçenin özellikle XIX. yüzyılda Batı dillerinin ve kültürlerinin etkisinde kalması dilin dış saldırılardan korunmasını gündeme getirmiştir. 1876 Kanun-ı esasisinde resmî dil olarak kabul edilen Türkçe, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Yeni Türk Devletinin bir çalışma ve yenileşme alanı olmuştur. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde düşünce ve fikir hayatında milli birlik sağlama gayreti de söz konusudur. Yeni Türk Devletinin temelleri atılırken buna milli bir kimlik ve kültür kazandırılması gereği dil ve edebiyatı da etkilemiştir (Lewis 1993: 434, 473). Türkçenin tüm yabancı dillerin ama özellikle Arapça ve Farsçanın etkisinden kurtarılması ile öz Türkçeye dönüş sağlanacağı var sayılmıştır. Dilde sadeleşme çalışmalarında Türk kültürü ve tarihi tükenmez bir hazine olarak görülmüştür. Edebi eserlerin sade ve günlük dile uyarlanması amacıyla başlayan sadeleşme çalışmaları, din, felsefe ve matematik alanlarına kadar geniş bir sahada sürmüştür.

Yöntem ve Teknik

Bu çalışmada dilde sadeleşme çabalarının tarihsel gelişimi ve Atatürk'ün geometri kitabı tarama yöntemiyle ele alınmıştır. Araştırmanın hipotezleri ve sorunsalları konunun kronolojik olarak incelenmesiyle ortaya konulmuştur. Büyük Selçuklulardan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne kadar dil meselesi ve sadeleşme çabalarında öne çıkan konular örneklem olarak verilmiştir.

1. Dilde Sadeleşme Çabalarının Tarihi Serüveni

XII. Yüzyılın ortalarından itibaren Türkçe konuşma dili olarak Anadolu, Suriye ve Kuzey Irak bölgesinde XV. yüzyıla kadar bir halk dili olarak kullanılmıştır. Bir dilin edebi bir dil olması için o dönemin edebi şahsiyetleri tarafından eserlerinde işlenilmesi gerektiği savunulmuştur. Türkçe uzunca bir müddetçe Anadolu'da halk arasında konuşma dili olmaktan öteye geçememiştir. Çünkü Türk edebiyatı Arapça ve Farsçanın etkisinden uzun bir süre kurtulamamıştır. Dilde sadeleşme çalışmalarının geç dönemlerde başlamasının veya Türk dilinin resmi ve halk dili olarak birlikte kullanılamamasının en önemli sebebi de bu olmuştur.

1.1. Başlangıçtan XV. Yüzyıla Kadar Dil Meselesi

Türkçe Emevîler Dönemi'nde Anadolu'da etkili ve hâkim bir dil olamamıştır. Emevî halifesi Abdülmelik döneminde (685-705) Bizans İmparatorluğunun Güney ve Doğu Anadolu'ya saldırılarının püskürtülmesi ve akabinde Ermeni ve Gürcülerin yaşadıkları bölgelerde hakimiyet tesis edilmesi sonrasında Halep'ten Musul'a ve Harran'dan Bağdat'a kadarki bölgede Emevîlerin siyasi ve kültürel etkisi artmaya başlamıştır. Bu dönemde

Dilde Sadeleşme Çabalarının Atatürk'ün Geometri Kitabına Katkıları

Arapçanın, Emevî ülkesinin her yerinde resmi ve bilim dili olarak kabul edilmesi bölgede Arapçanın etkinliğinin arttırılmasında önemli bir etken olmuştur. Bu bölgeler uzun bir süre önce Arap ve daha sonra Fars kültürünün etkisinde kalmıştır. Bölgede XII. Yüzyılın ortalarından itibaren Farsça daha etkili bir bilim dalı ve devlet dili olmaya başlamıştır. Türkçe tüm Anadolu, Suriye ve Kuzey Irak coğrafyasında uzun bir süre halk dili olarak yaşamıştır. Türk dilinin bu durumu Aşık P aşa tarafından şu şekilde ifade edilmiştir;

“Gerçi kim söylendi bunda Türk dili İlle ma'lûm oldu ma'nâ menzili
Çün bilesin cümle yol menzillerin Yirmegil sen Türk ü Tacik dillerin
Kamu dilde var idi zabt ü usûl Bunlara düşmüşüdi cümle ukûl
Türk diline kimsene bakmaz idi Türkler'e hergiz gönül akmaz idi
Türk dahi bilmez idi ol dilleri İnce yalı ol ulu menzilleri” (Levend 1960: 8)

Arapça ve Farsçanın etkisi altında gelişen Türk dili ve edebiyatı, ilk dönemlerinde bir olgunluk dönemine geçebilmesi için şair ve edebi şahsiyetler tarafından eserlerinde kullanılması gerekiyordu. Ancak şair ve yazarlar Türkçenin edebi metinler için dar ve yetersizliğinden hatta vezin sıkıntısından yakınmışlardır. Fakat XI. Yüzyılda Kaşgarlı Mahmut “*Divan-ı Lüğati't-Türk*” adlı eserinde Türkçenin zenginliğini ortaya koyarak dilde de “Türkçülüğü” ilk kez savunmuştur. Aslında o dönemde yazılan tüm eserlerde aynı durumu görmek mümkündür. Birçok şairin XII. Yüzyılda Türkçeyi hakir görmelerinin nedeni belki de yerel beylere hoş görünme çabasından kaynaklanmıştır. Döneme damgasını vuran ve çok fazla etkisi altında kaldıkları Arap ve Fars şairlerinin iltifatını alma çabası da izaha muhtaç bir konudur. XV. Yüzyılın en büyük şairlerinden birisi olan Ali Şir Nevâî, “*Muhakemetül-Lûgateyn*” isimli eserinde Türkçe ile Farsçayı kıyaslayarak Türkçenin Farsçadan daha zengin olduğunu göstermiştir (Levend 1960: 10).

Büyük Selçuklu Devleti'nin 1040 Dandanakan Savaşı ile kurulması ve hızlı bir şekilde teşkilatlanmasıyla Arapça bilim ve din dili, Farsça devlet dili yani saray dili olurken Türkçe daha çok halk dili haline gelmiştir. Anadolu'nun Türkleşmesi ile bu durum burada da devam etmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte bağımsızlığını ilan eden Karamanoğullarında resmi dil Türkçe olmuştur. Karamanoğlu Mehmet Bey, 1277'de yayınladığı fermanında “*Şimden gerü divanda, dergâhta, bargahta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır*” diyerek Türkçeyi devlet dili haline getirmek istemiştir. Anadolu'da kurulan öteki beyliklerde de Türkçe eser yazılması Arapça ve Farsça eserlerinin Türkçeye çevrilmesinin teşvik edildiği söylenebilir.

1.2. XV-XVIII. Yüzyıl Arası Dönemde Dil Meselesi

XIV. Yüzyıldan itibaren eserlerini halkın okuması için yazan şairler Türkçeye ağırlık vermeye başlamışlardır. Ancak Osmanlılar Döneminde Türkçenin devlet dili olması çalışmaları II. Murat dönemine kadar gecikmiştir. Saray ile medreseler klâsik edebiyatın

gelişmesini desteklerken tekke edebiyatı kendine has bir edebiyat oluşturmuş, yeniçeri ocağı ise halk edebiyatının sürdürülmesini istemiştir. Tekke edebiyatı ile halk edebiyatının dili Türkçe olmuştur. Klâsik edebiyatın diliyse Arap ve Farsçanın etkisi altında gelişen suni bir dil idi. Bu dil XVI. yüzyıldan itibaren konuşma dilinden ayrılmıştır. Sadece Türkçe değil, Arapça ve Farsçayı iyi derecede bilenler bile klasik dili okuma ve anlamada zorluk yaşamışlardır. Türkçenin ilmi ve edebi metinlerde yeterince kullanılmaması ve dolayısıyla yeterince işlenmemesi gelişimine engel olmakla beraber aslında Türkçe hiçbir dönemde varlığını bütünüyle kaybetmemiştir. Ancak birisi konuşulan ve yazılan sade Türkçe, öteki ise sadece okur-yazar kesim için yazılan fakat konuşulmayan bir Türkçe olmak üzere iki ayrı dil belirlemiştir (Sağol y.t.y.: 504).

XIV-XVI. Yüzyıllar arasında memur kesimi ile edebi sanatlarla uğraşan şair ve yazarlar Türkçenin ahenksiz bir dil olduğunu ileri sürerek ilim ve edebi işlerde Türkçeyi kullanmanın zor olduğundan şikâyet etmişlerdir. Bu durumu Aşıkpaşazade'den Gülşehri'ye ve Fuzuli'den Süleyman Çelebiye kadar birçok şair ve yazar dile getirmiştir. II. Murat Türkçe'nin giderek varlığını kaybettiğini anlamış, Farsçadan Türkçeye çevrilen ve Mercimek Ahmet tarafından kaleme alınan "*Kabusname*" adlı eseri Mercimek Ahmet'ten yeniden açık bir Türkçe ile çevirmesini isteyerek dilde sadeleşmenin önünü açmıştır. Türkçenin Farsça ve Arapçanın etkisinde olduğu XV ve XVI. yüzyıllarda sade bir dil ile kaleme alınan bazı manzum eserler "(Tatavlı Mahremi ile Edirneli Nazmi'nin *Türkî-i Basit*)" de yer almıştır. Bu eserler aslında divan edebiyatına bir tepki olarak yazılmıştır (Levend 1960: 76). XVI ve XVII yüzyıllarda yine Farsça ve Arapçanın hâkim olduğu görülmektedir. Ancak XVIII. Yüzyıl başlarında kasidelerinde Divan dilini kullanan Nedim şiirlerinde günlük yaşamdan örnekler vererek sade bir dille yazdığı şarkılarıyla dilde sadeleşmenin gerekliliğini ciddi bir şekilde ortaya koymuştur. Nedim'e çağdaşı Fazıl ve Vasıf gibi şairler destek olmuştur. "*Ey şî'r miyânında satan lâfz-ı garibi Divân-ı gazel nüsha-i kamûs değüldür*" beyiti ile Nabi bir divan şairi olmasına karşın yapmacık-süslü dil kullananları eleştirmiştir. Şeyh Galip "*Hüsn ü aşk*" ında Nabi'nin "*Hayrabat*" ını eleştirerek, dilin nasıl olması gerektiğini ifade etmiştir. "*Farsçaya benzeyen uzun ve zincirleme tamlamalar nesirde süs olsa da Türkçe şiire ağırlık verir*"¹ (Doğan 2017: 14) Yine Sadi Çelebi de Türkçe şiir yazmak isteyenlere yol göstermiştir, Eğer Türkçe şiir söylemek makbul sayılacak bir durum ise bunun dinleyenlerce anlaşılır olması için açık ve akıcı bir söyleyişle söylenmesi gerektiğini ifade etmiştir² (Banarlı 1987: 745; Levend 1960: 77,78).

XVIII. yüzyılda Mustafa Naima Efendi de eserlerinde yine sadelikten yana olmuştur. Mütercim Asım, XVIII yüzyıldan XIX yüzyılın ilk yarısına kadar kullanılan Türkçenin

¹ "*Manzume-i Farisî veş ebyat / Bilcümle tetâbü-i izâfat / İnşaya virür eğerci zinet / Türki söz içinde ayn-ı sıklet / Az olsa eğer degüldi mâni / Dirdük ana belki de sanâyi*"

² "*Eğer memduh ise Türk lisanda nazm-perverlik / Selis ü vâzih ister dinleyen fehmeyleye anı / Nice Türk dinür ol şî're kim her lâfzınun halli / Lügatler bakmağa muhtaç ide meclisde yârânı*"

Dilde Sadeleşme Çabalarının Atatürk'ün Geometri Kitabına Katkıları

anlaşılmasında kaleme aldığı sözlükler ile dilde sadeleşme amacına hizmet etmiştir (Sağol y.t.y.: 505). XIX. yüzyılda Mehmet Esad Efendi dilde sadeleşmenin önderi olmuştur. Osmanlıların Avrupa devletleriyle siyasî ilişkilerinin hızlanmasıyla yabancı sözcüklerin yavaş yavaş Türkçeye girmeye başladığı görülmektedir. Avrupa'dan alınan kelimelerin ilki "statusquo" olmuştur. Said Paşa, "Gazeteci lisanı" adlı kitabında diller arasındaki geçişlerden bahsetmiştir. Buna göre 1789 sonrasında Avrupa devletleriyle yapılacak barış görüşmelerine memur edilen Kazasker Tatarcık Abdullah Efendi, bu kelimeyi "Meclis-i vükelâ" da ilk kez kullanmış ve "reisü'l-küttab" a yazdığı tezkirede de yer vermiştir (Mehmed Said Paşa 2008: 39,40). 1830'larda "politique" ve "diplomatiqe" kelimeleri ile iktisadi alanda kullanılan "empirant" ve "avance" gibi kelimeler dilimize girmiştir. Farsça kelimeler ile Fransızca kelimelerden birçok tamlamalar üretilmeye başlamıştır. Örneğin "hulâsa-i politikkiye". Yine XVIII. Yüzyılda özellikle tıp ve kimya alanında yabancı dillerden Türkçeye birçok kelime ve tamlamalar girmiştir. Burada Latince kelimelerin bütünüyle alınması, Arapça köklerden yeni kelimeler üretme yoluna gidilmesi veya Türkçe yeni kelimeler türetme yolunun tercih edilmesi şeklinde değişik yollara başvurulmuştur. Şânizade Atâullah Efendi, "Teşrih-i insani, Usûlü't-tabîa (Fiziyoloji, Etiyoloji, Semptomatoloji), Mi'yârü'l-Etibba, Müfredât-ı Eczâ-yi Sıhhiyye, Mürekkebat-ı Eczâ-yi Tıbbiyye ve Terminoloji, Kavanin-i Ceiralire" isimli eserlerinde bu yöntemlerle tıp alanında birçok kelimeye Türkçe karşılıklar bulmuştur (Levend 1960: 73-76).

XIX. Yüzyılda dilde sadeleşme çalışmalarında görsel ve yazılı basın rolü büyük olmuştur. II. Mahmut Dönemi'nde devlet işlerinin sahadaki uygulamalarında sıklıkla halka müracaat edildiği için kolay anlaşılır bir yazı dili kullanmak durumunda kalınmıştır. Memuriyette sade ifade şekli meziyet olarak görülmüştür. "Takovim-i Vekayi" nin çıkarılması ve II. Mahmut'un da tavsiyesi ile zamanla gazetenin dilindeki değişiklik sadeleştirme hareketinin yaygın hale gelmesini sağlamıştır.

1.3. Tanzimat Dönemi'nde Dil Meselesi ve Sadeleşme Çabaları

XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Osmanlı Devleti'nde modern okulların açılmaya başlaması ile eğitim seferberliğinin en önemli adımı atılmıştır. Zamanla yüksek okulların açılması, öğretim ve eğitim faaliyetlerinin bir düzene sokulması amacıyla "Beşiktaş Cemiyet-i ilmiyesi, Encümen-i Dâniş, Cemiyet-i İbniye-i Osmaniye, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye" gibi resmî ve özel birçok kurum açılmış, aynı hedef doğrultusunda "Vekayi-i Tıbbiye, Sıhhatnüma ve Mecmua-i fünun" gibi dergiler çıkarılmaya başlanmıştır. Bu sayede bilim dilinin Türkçeleşmesinde ciddi bir aşamaya geçilmiştir. XIX. yüzyıla gelene kadar matematik biliminde Arapça yine hâkim dil olmuştur. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa dillerinden Türkçeye eserler çevrilmeye başlanmıştır. Tıp alanındaki eserler dışında ilk fen kitabını Hoca İshak Efendi (ö. 1885) Türkçeye çevirmiştir. Onun ürettiği çoğu matematiksel terimler ondan sonra gelenler tarafından aynen kabul edilerek kullanılmıştır. Ünlü

matematikçi Salih Zeki, “*Kamus-ı Riyâziyyat*” adlı eserinde bundan bahsetmiştir (Salih Zeki 1315: 299,300). Yine Şânizade Atâullah Efendi, Farsça yazılmış ve daha sonra İtalyancaya çevrilmiş olan bir matematik kitabını “*Terceme-i Cedide-i Usûl-i Talimiyye*” adıyla Türkçeye çevirmiştir.

Tanzimatın ilanı ile dilde sadeleşme isteği daha açık bir şekilde ortaya çıkmış ve güçlü bir akım halini almıştır. Dönemin şair ve yazarları dili yabancı kelimelerden temizlemeden veya Türkçe karşılıklar bulunmadan Tanzimat ideolojisinin tesisinin kolay olmayacağını savunmuşlardır. Reşid Paşanın isteği üzerine Ahmet Cevdet Paşa tarafından “*Meclis-i Maârif-i Umûmiyye*” adına resmi bir yazı yazılmış, burada eser verecek olanların Türkçeyi kullanmaları istenmiştir (Fatma Aliye Hanım 2018: 61). Bundan böyle fikir hayatının gelişmesinde ve milli eğitim işlerinde ancak sade dil ile amaca ulaşılabilceği daha net olarak ortaya konulmuştur. Bu arada Avrupa ile ilişkilerin hızlanması, sosyal sorunların gazete ve dergilerde yer bulması, çok fazla yeni kavram ve terimin Türkçeye girmesine olanak sağlamıştır. Bu kavramlara Türkçe karşılık bulma ihtiyacı gündem güne artmıştır. Fransızlarla olan kültürel ilişkiler onların dil ve kültürlerinin öğrenilmesi lüzumunu doğurmuş ve bunun için tercüme ve kalem odaları kurulmuştur. Tiyatro oyunları bile sergilenmeye başlamıştır. Fakat bu esnada Batı ile olan kültürel ve ekonomik ilişkiler sonucunda Türkçe ciddi bir dil tehdidi altına da girmiştir. 1854'te İstanbul'da Piri Paşa'da açılan ilk Musevi okulunda Türkçenin öğretilmeye başlanması olayı, dil çalışmalarında ne kadar mesafe katedildiğini göstermektedir (Sağol y.t.y.:507).

Şinasi, 1860'da Agâh Efendi ile birlikte çıkardığı “*Tercemân-ı ahval*” gazetesinin ilk sayısına yazdığı önsözde, yazılarını herkesin anlayacağı bir dille yazacağını dile getirmiştir. Yine 1860'da “*Cem'iyet-i İlmiyye-i Osmaniyye*” adıyla kurulan bir dernek tarafından 1862 de çıkarılan “*Mecmuaifünun*”un ilk sayısında Münif Paşa, mecmuasının herkesin anlayacağı şekilde yayınlanacağını söylemiştir. Alfabe meselesini “*Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyye*”de 1862'de ilk kez gündeme getiren kişi de o'dur (Mecmuaifünun, M. 1868-R. 1280: 74-77).

Dilde sadeleşme hareketi bu dönemde “*Tercemâniahval*” ve “*Mecmuaifünun*” un açtığı yolda gelişmiştir. Ethem Pertev ve Sadullah Paşa eserlerinde yine sadeliği tercih etmişlerdir. Sadrazam Fuad Paşa, çevirisi yapılacak eserlerin Bâbîâlî'deki kalem memurlarınca gözden geçirilmesini istemiş, bunların dil ve anlatımlarının düzenlenmesini söylemiştir. Ahmet Vefik Paşa, “*Şecere-i Türki*”yi Anadolu Türkçesine dönüştürmüş (1863-1864), 27 adet Türk atasözünü toplayarak “*Türki Durub-ı Emsal*” ismiyle 1871'de yayımlamıştır. Türk lügat çalışmalarında bir dönüm noktası olan ve Türkçe ile yabancı kelimeleri ayrı ayrı veren “*Lehçe-i Osmani*”yi kaleme alınmıştır. “*Encümen-i Daniş*”in kurucularından Ahmet Cevdet Paşa'nın daha sonra yazdığı “*Kavaid-i Türkiye*” adlı dil bilgisi eserinde “Osmaniye” sözünü Türkiye'ye çevirmesi de çalışmaların yönünü ve özünü göstermesi açısından dikkate şayandır. Dil hususunda çok dikkatli hareket eden Şinasi “*Şair Evlenmesi*”, Ziya Paşa “*Şiir ve İnşa*” makalesiyle, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ali Suavi, Ziya Paşa, Ahmet Mithat Efendi ve Namık

Dilde Sadeleşme Çabalarının Atatürk'ün Geometri Kitabına Katkıları

Kemal' eserleriyle sade bir Türkçenin kullanımında en ciddi temsilcilerinden olmuşlardır (Levend 1960: 80-100). Namık Kemal, o günün ihtiyacına uygun yepyeni bir edebiyatın kurulması için uğraşmıştır. “*Tasviriefkâr*” da dilin sadeliği hakkındaki görüşünü beş maddede sıralamıştır (Namık Kemal 1866: 416). Londra’ da yayınlanan “*Hürriyet*” gazetesinde Ziya Paşa sade dil konusundaki fikrini “*Ş’ir ü inşa*” isimli makalesinde (1868) ortaya koymuştur;

“Çünkü mahsûl-i tahsil bizim memâlike göre yalnız şî’r ü inşa cihetindedir. Bunlardan bir nebze bahsedilmek faideden hâli değildir. Şî’rin ta’rif-i umumîsi kelâm-ı mevzundur. Ya’ni iki satır sözün her birinde sükûn ve harekâtın müsavi olmasından ibarettir. Hattâ kafiye usûlü milel-i müteahhire beyninde âdet olmuştur. Eski Yunanlılar yalnız vezne riayetle kafiye iltizam etmezlerdi” (Ziya Paşa 1868: 11).

1.4. Meşrutiyet Dönemi’nde Dil ve Edebiyatta Sadeleşme

1876’da Meşrutiyet’in kabulü ile birlikte yazı dili ve edebiyatta Tanzimat döneminin usul ve esasları bir süre daha hüküm sürmüştür. Osmanlının bir unvan olduğunu, dilin devletten önce de var olduğunu, Osmanlı lisanı tabiri yerine doğrusunun “*Lisan-ı Türk*” olduğunu ifade eden Şemseddin Sami, Türkçenin Arapça ve Farsçadan mürekkep olduğu düşüncesinin doğru bir yargı olmadığını söylemiştir. “*Hafta*” dergisinde “*Lisan-ı Türkî ‘Osmani’*” isimli makalesinde;

“Asıl bu lisanla mütekellim olan kavmin ismi Türk’ ve söyledikleri lisanın ismi dahi lisan-ı Türkîdir. Cühelâ-yı avam indinde mezmum addolunan ve yalnız Anadolu köylülerine ıtlak edilmek istenilen bu isim intisabiyle iftihar olunacak bir büyük ümmetin ismidir. Osmanlı ile Türk” isimleri beynindeki nisbet, tıpkı Avusturyalı ile Alman isimleri beynindeki nisbet gibidir” (Şemseddin Sami 1298: 177-181).

1900 yılında bastırıldığı “*Kamus-ı Türki*” adlı eseriyle Türkçeye çok büyük bir hizmette bulunmuştur. Sami, Türk Dilinde kullanılan sözcüklerin hangi dilden alınırsa alınsın Türkçe olduklarının varsayılması gerektiğini ifade edip “*Güneş Dil Teorisi*”ndeki mantık ile aslında aynı fikirleri savunmuştur. Osmanlıca için “Bizim garp Türkçemiz” diyen Sami, “*Sabah*” gazetesinde açık bir dil ile yazmanın önemini anlatmıştır;

“Şürot-ı lâzimeyi câmi olan bir gazeteden olunacak istifadenin umumi olması iki şey’e mütevakıftır: Birincisi herkesin anlayabileceği bir lisanla ve usaç vermiyecek surette muhtasar yazılmak; İkincisi herkes sühûletle alacak kadar ucuz olmak” (Sabah 1876: 1).

“Türkçeyi doğru yazmak için öncelikle Türkçenin çok iyi bilinmesi gerektiğini” ifade eden Muallim Naci ise dilin sadeleştirilmesi için çalışanlardan bir diğeri olmuştur. Beşir Fuat’a yazdığı ve “*İntikad*” ismiyle yayınlanan kitapta mektupta dilde sadeleşmeye önem vermesini Türk olduğuna dayandırır;

“Osmanlı lisanına dair söz söylemeğe cesaret edişim, bir Türk olduğumdandır. Yok0sa meselâ bir Arab olsaydım, bu lisana müteallik olan mesailde öyle ahrârane idare-i lisan edemezdim. Mamafih lisan-ı Osmani hakkında bahse girişmekten maksadım, bu lisanın te’sis-i kavaidine iktidarım var, demek olmyacağı bedihîdir” (Muallim Naci, R.1304-M.1888): 46-48).

Recaizade Mahmut Ekrem ise 1878 de yayınladığı “*Talim-i edebiyat*” ın sonundaki yazısında dilimizdeki kelimelerin bilim ve edebiyat dili için yetersiz olduğunu, imlâ kurallarında Arap ve Farsça kuralların Türkçe gramer kurallarına göre nasıl kabul edilip edilmeyeceğini sorgulamıştır (Recaizade Ekrem 1330 (M. 1884): 386). “*Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Cem’iyyeti*” ile “Cevdet Paşa tarafından yazılan “*Mecelle*” gibi çalışmalar hukuk dilinin Türkçeleşmesi ve sadeleşmesi yönünde önemli olmuştur. Hilmi’nin 1888’de yazdığı “*Istilâhat-ı Adliyye*” kitabı Fransızcadan çevrilmiş olup hukuk terimlerinin Türkçe karşılıklarını bulmada kullanmıştır. Halkın kullandığı kelime ve deyimlerden de faydalanılmıştır. 1886’da Kırkor Sinabyan tarafından yazılan “*Istilâhat-ı Resmîyye ve Adliyye*” bir hukuk sözlüğü niteliğindedir. Toma Andonyadi tarafından 1892’de yayınlanan “*Kamus-ı kavânin*” de ise kanun ve nizamlar ile temyiz ilâmları hükümleri alfabetik sıra ile verilerek bir hukuk ansiklopedisi oluşturulmuştur. Ali Suavi’nin Paris’te çıkardığı “*Ulûm*” gazetesinde hazırladığı “*Kamusü’l-ulûmı ve’l maariif*” isimli ansiklopedisinde sade bir dile yer verilmiştir (Bkz. Ali Suavi 1870). “*Muhbir*” gazetesinin ilk sayısına yazdığı önsözünde “*Tasrihi câiz olan her şey’i, Âsitâne’de kullanılan âdi lisan ile ya’ni herkesin anlayabileceği ifade ile yazacaktır*” demiştir (Muhbir 1867: 1).

XIX. yüzyılda eğitim-öğretim alanında ve devlet kurumlarında Türkçe kullanma isteği ve çalışmaları daha belirgin bir şekil almıştır. 1866’da kurulan “*Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye*”de eğitim dili Türkçe olmuştur. 1870’de “*Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane*” deki Fransızca eğitim dili yerini Türkçeye bırakmıştır. 1876’da anayasasınının 18. maddesinde resmi dilin Türkçe olduğu ve devlet kurumlarında çalışacak kişilerin Türkçeyi çok iyi bilmeleri gerektiği belirtilmiştir. 1894’te yerel okullarda ve yabancı okullarda Türkçe eğitim-öğretim yapılması zorunlu kılınmıştır. XX. Yüzyıl başında devlet ve milleti her tür sıkıntılardan koruyabilmek için devlet adamları arasında dilin öncelikli olarak “Türkçe” olması gerektiğinin vurgulanması önemli bir gelişmedir. II. Meşrutiyet Dönemi’nde ülke genelinde Türkçe’nin zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Ne var ki 1895-1901 arası dönemde “*Servet-i Fünun Dönemi*”nde (Edebiyat-ı cedide) dilde sadeleşmeye karşı çıkılmıştır. Servet-i fünuncuların Türk edebiyatına getirdiği kelime ve tamlamalar bir ihtiyaçtan ziyade bir hevesin ürünü olmuştur. Toplumun ümmet halinde yaşadığı eski çağlarda insanların “*havas ve avam*” olarak ikiye ayrıldığını, havasın okuyup yazan aydın kimseler olduğunu, avamın ise ancak okuma-yazma öğrenmiş olan fakat ilerisinden yoksun kalmış insanlar olduğunu savunmuşlardır. Halk tabakası için edebiyat yapılamayacağına işaret etmişlerdir. Bu akımın temsilcilerinin Fransız edebiyatı ve dilinin etkisinde kalmaları bunun en önemli sebebidir. “*Fecr-i Aticiler*” de onları maalesef izlemişlerdir. Dilde güzelleşme konusunda Refik Halid Karay’ın çalışmaları istisna olmuştur.

Dilde Sadeleşme Çabalarının Atatürk'ün Geometri Kitabına Katkıları

Ancak 1908'de Fuat Köse Raif'in başkanlığında kurulan "Türk Derneği"nin Türkçe hakkındaki düşünceleri sıradışı önemli bir yere sahiptir.³ Halit Ziya Uşaklıgil nesir alanında, Tevfik Fikret ise nazım alanında ön plana çıkmıştır. Ahmet Rasim sadeliğe karşı çıkmıştır. "Her lisan için sadelik bir meziyettir. Bir meziyyet-i makbuledir. Fakat sadelikten maksad lisanları teşkil eden kelimatın avam ağzında yıpranmış olanlarını vâsıta-i ifade etmek değildir." Cümleleriyle bu konudaki düşüncelerini açıklamıştır (Uşaklıgil 1898: 1)

Manastırlı Rifat ona destek olmuştur. "Hüseyin Cahid Yalçın, Cenab Şehabeddin, Ahmet Mithat ve Şemseddin Sami" bu akım içinde sadelikten yana olan nadir isimlerdir. Şemseddin Sami bu konuda "Hiçbir Türk ağzında şeftali-i olmuş 'elma-yı kızı' 'kavun-ı tatlı' işidilmiş midir?" diyerek sadeliği savunmuştur. Halit Ziya Uşaklıgil "Ma'i ve Siyah" adlı romanında dilde farklı bir yol izlenmesi gerektiğini anlatmış ancak kendilerinin Batı edebiyatı etkisinden kurtulamadıklarını da itiraf etmiştir;

"Bilseniz, şi'r'in nasıl bir lisana muhtaç olduğunu bilerseniz, öyle bir lisan ki, Niye teşbih edeyim bilmem. Bir ruh-ı mütekellim kadar belîğ olsun, bütün kederlerimize, neşelerimize, düşüncelerimize, o kalbin bin türlü inceliklerine, fikrin bin çeşit derinliklerine, heyecanlara, tahavvüllere tercüman olsun; bir dil ki bizimle beraber güneşin batışının üzüntülü renklerine dalsın, düşünsün;" (Uşaklıgil 1936: 141; 1942: 10)

Mehmet Emin Yurdakul, Arapça ve Farsça'dan uzak bir edebiyatın mümkün olmadığını her ne kadar söylese de Türkçe şiirlerinde doğal olarak kolayca yazılabileceğini itiraf etmiştir. Selânik'te yayınlanan "Asır" gazetesinde Rûsumat Emaneti Evrak Müdürü Mehmed Emin Yurdakul "Cenge Giderken" isimli şiirinde bu duruma dikkat çekmiştir; "Ben bir Türküm dinim cinsim uludur /Sinem özüm ateş ile doludur / İnsan olan vatanın kuludur / Türk evlâdı evde durmaz, giderim" (Levend 1960: 264)

Ancak dilde sadeleşmenin şuur kazanmasına ve yeni bir atılım ile ortaya çıkmasına II. Meşrutiyetle zemin hazırlanmıştır. İstanbul'da bir "Türk Derneği"nin açılması, Selânik'te "Genç kalemler" dergisinin çıkarılmaya başlanmasıyla ortaya konulan fikirler ve uyandırdığı tepkiler, İstanbul'da "Türk Yurdu" dergisindeki faaliyetler, İstanbul'da "Halka Doğru ve Türk Sözü" dergilerinin çalışmaları Türkçenin bir devlet ve edebi dil haline gelmesinde gerçekten ciddi adımlar atılmıştır. "Türk Derneği"nde (1909) Ahmed Mithat, Emrullah, Agop Boyacıyan, Celâl Korkmazof, Ahmed Hikmet, Ispartalı Hakkı, Rıza Tefvik, Bursalı Tahir, Ferid, Fuad Köse Raif, Musa (Rusça öğretmeni), Veled Çelebi, Yusuf (Vakit gazetesi muhabiri), gibi edebiyatçıların çalışmaları dil ve edebiyata yeni ufukların kazandırılmasında çığır

³ Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp tanıtmak ayrıca da dilimizin açık, sade, güzel, ilim lisanı olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlasını, ana göre tetkik etmektir.

açmışlardır. Bu yazar ve şairler, Osmanlı Türkçesinin tüm Osmanlı halkı arasında millî bir konuşma dili olmasında ve bu dilin gönül ve hissiyatları ortak tüm Osmanlı vatandaşını aynı kutlu amaç etrafında toplaması için çalışmışlardır. Bunun için öncelikle Türkçenin öğrenilmesinin kolaylaştırılması gerektiğini savunmuşlardır (Levend 1960: 300,3001). Ahmet Mithat Efendi "*Tercüman-ı hakikat*" de Türk dilinin yabancı diller yanında acz içinde olduğunu ifade etmiştir;

"Vâ esefâ ki, biz şimdiki halde bir lisan dilencisiyiz. Gâh Arabların gâh Acemlerin ve hele şimdi de frenklerin kapılarını çalarak lâfızca kavaidce sadaka-i marifetini dileniyoruz. İşte bu dilencilik rezaletinden kurtulmak için, kendi lisanımızın ıslâhını yine kendi lisanımız dahilinde aramağı istid'a ediyoruz" (Tercümeihakikat R.1299-M.1881:112)

Mehmed Emin Yurdakul, Ahmed Hikmet ve Celal Sahir dilde sadeleşmede yetersiz kaldığını, daha büyük gayretlerin sarf edilmesi gerektiği cesaretinde bulunabilmişlerdir. 1911-1923 arası dönem Türk edebiyatında "*Milli Edebiyat Dönemi*" olarak bilinmektedir. 1911 Nisan'ında Selanik'te çıkarılmaya başlanan "*Genç Kalemler (1911)*" dergisinde Ömer Seyfettin tarafından yazılan "*Lisan-ı Türki*" isimli yazıyla önemli bir aşamaya daha girilmiştir. "Servet-i fünûn ve Fecr-i aticiler" e ciddi şekilde karşı çıkmıştır. Ömer Seyfettin Balkan Savaşları esnasında düşüncelerini Celal Sahir'in sahibi olduğu "*Türk Sözü*" dergisinde dile getirmeyi sürdürmüştür. Ziya Gökalp, 1909'da bir gramer ve sözlük çalışmasına başlamıştır. "*Türkçülüğün Esasları*" kitabında dil konusundaki düşünceleri ayrıca bilinmektedir. Yahya Kemal mecmuada İstanbul Türkçesinin en güzel örneklerini vermiştir. Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Halit Fahri, Enis Behiç, Yusuf Ziya, Şükûfe Nihai Falih Rıfkı, Ruşen Eşref, Refik Halid, Yakup Kadri, Halide Edip, Peyami Safa, Reşat Nuri ve Halide Nusret'in yazdıkları şiirlerle dilin sadeleşmesi hareketi daha da güçlenmiştir. Mehmet Emin, Ahmet Hikmet, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali, Akil Muhtar ve Yusuf Akçura tarafından kurulan "*Türk Yurdu Cemiyeti*"nin yayın organı olarak ilk sayısı 17 Teşrinisani 1911' de çıkan "*Türk Yurdu*" dergisinin amacı her ne kadar dilde sadeleşme olmasa da Türk milliyeti kavramını hedef almasından dolayı dilde sadeliğe hizmet etmiştir. Şemşeddin Sami'nin "*Lisan ve Edebiyatımız*" isimli makalesi onun "Genç kalemlere" alınmasını sağlamıştır (Genç kalemler M.1912-R.1328)

"Genç Kalemler" den cesaretle "*Rumeli ve Yeni Asır*" gazetelerinde bazı makaleler sade bir dil ile yazılmaya başlanmıştır. Abdullah Feyzi "Muhit-i mesai" dergisinin adını "*Yeni Felsefe*" olarak değiştirip sade yazılarla yoluna devam etmiş, Ziya Gökalp'in etkisinde kalmıştır. Ancak Fuad Köprülü ve Yakup Kadri "*Genç Kalemler*"i ve Milli edebiyatçıları önceleri ciddi şekilde eleştirmişlerdir. Dilde yüzyıllarca süre gelen ve çok geniş bir Osmanlı coğrafyasına tesir eden etkisinin kolayca silinemeyeceğini düşünüp onları hayalperestlikle suçlamıştır (Bübab M.1912-R.1328; Genç Kalemler M.1912-R1328). Selanik'te İttihat ve Terakkinin 1910'daki kongresinde "Merkez-i umumî" üyeliğine seçilen Ziya Gökalp, "yeni lisan" hareketini "*Ömer Seyfeddin bu mücahedede pişvâ olduğunu anlattı. Ömer Seyfeddin'in lisan*

Dilde Sadeleşme Çabalarının Atatürk'ün Geometri Kitabına Katkıları

hakkındaki bu fikirleri tamamiyle benim kanaatlerime tevafuk ediyordu” diyerek övmüştür. Gökalp Türkçeleşme konusunda *“Her sözün Türkçesi var, komşunun bağından hurma alma”* diyerek konuyu özetlemiştir (Gökalp R.1339: 10-12).

1911’de yayın hayatına başlayan *“Türk Yurdu”* dergisi dilde sadeleşme konusunu gençlerin Türk tarihi ve meselelerine dikkat çekmek için önemli görmüştür. Celâl Nuri İleri, Mithat Cemal Kuntay, Nedim Efendi, Yusuf Akçura, Rıza Tevfik derginin değişik sayılarında fikirlerini beyan etmişlerdir. Balkan Savaşlarından dolayı dergide daha milli konulara yönelinmiştir. Fuad Köprülü’nün; *“İssiz dağ başını duman bürümüş / Yine Rumeli’ne düşman yürümüş / Kervan gelmiş, yel küllerin sürümüş / Dertli Meriç akar ‘kervanım’ diye / Aceb nerde kaldı arslanım? diye”*, dizeleri buna en güzel örnek olmuştur (Türk Yurdu 1911: 475,477).

1.5. Dil Meselesinde Durgunluk Dönemi

Birinci Dünya savaşı ve Millî Mücadele Dönemleri milliyetçiliğin dilde, edebiyatta ağır bastığı bir dönem olmuştur. Türkçülük akımında ayrışmalar başlamıştır. Turancılar veya Türkçü yazar ve şairler Osmanlı edebiyatını yok etmeye çalışmakla suçlanmıştır. Rıfat Celâl Bey, Ahmet Cevat Emre en çok eleştirilenlerdir. Dili sadeleştirmede bu dönemde 3 görüş ortaya atılmıştır; 1. Dilin sadeleşmesini doğal haliyle yaparak herhangi bir müdahaleye yer vermemek 2. Halkın kullandığı yabancı dildeki kelimelerin Türkçeleşmiş sayılması ile sadeleştirmeyi dilin kendi bünyesine uygun yöntemlerle hızlandırmak, yeni kelime ve terimleri yaşayan dil üzerinden türetmek. 3. Dildeki yabancı kökenli tüm kelime ve terimleri atarak bunların yerine yenilerini türetmek. Mithat Cemal, Rıza Tevfik Mehmet Akif ile İbrahim Alaeddin’in şiirleri dönemin Türkçesinin en güzel örnekleri olmuştur. Ziya Gökalp ve arkadaşları tarafından 1917’de yayınlanan *“Yeni Mecmua”* sade Türkçe düşüncesinin kuvvetlenmesinde ciddi boyutta bir rol üstlenmiştir. Mehmet Akif Ersoy, *“Sade yazmak bizim için asıldır ... Evet, eskiler gibi Arapça, Acemce düşünülüp; yahud yeniler gibi Fransızca, Almanca tertip eyleyip Türkçeye ondan sonra nakl olunan yazılara karşı gücümüz yettiği kadar hücum edeceğiz”* demiştir. *“Türk yurdu”* ile *“Yeni Mecmua”* dergileri kapatılmış, 1918-1922 arasında birçok yeni gazete ve dergi ortaya çıkmıştır. *“İkdam, Tasvir-i efkâr, Peyam-ı sabah. Alemdar, Atı, Akşam, İfham, Türk Dünyası. Tarik, Memleket, Yirminci Asır. Vakit, Yeni Gün. Yeni İstanbul, Yeni Gazete, Dersaadet, Servet-i fünun, Sebilürreşad, İctihad, Düşünce, Şair, Müşahede Utarid, Nedim, İnci, Mesleki İctimai, Büyük Mecmua, Kurtuluş, Genç yolcular, Ümid, Mahfil, Şebab, Dergâh, Yarım, Yeni nesil, Diken, Alay, Ayine”* bunlardan bazılarıdır. Mütareke döneminin siyasi havası bu dergilerle halka aksettirilmeye çalışılmıştır. Millî Mücadelenin başlaması başta *“Dergâh”* dergisi olmak üzere Türk milliyetçiliği yönündeki akımı yeniden alevlendirmiştir (Levend 1960: 377,378). *“İctihad”, “Servet-i fünun”* ve *“Dergâh”* dergilerinde *“hece-aruz”* konularında birkaç yazı haricinde dilde sadeleşme konusu yavaşlamıştır. Edebi dil çok değişik ve çeşitlidir. Birbirleriyle aynı yolda ve fikirde olmayan kişilerin yazılarının aynı dergi veya gazetede yayınlanması ilginçtir. Edebi akımların birbirlerine karışması toplumdaki fikir akımlarını da

etkilemiştir. Aruz yerine hecenin kullanılmasının sağlanmasıyla Türkçenin kendi içinde işlerliğinin sağlanmaya çalışılması kayda değerdir. Nesirde Ruşen Eşref Ünaydın, Falih Rıfki Atay, Roman ve hikâyede ise Refik Halid, Ömer Seyfeddin, Yakub Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edib Adıvar, Reşat Nuri Güntekin ve Peyami Safa önde gelen yazar ve şairlerdendir. Ziya Gökalp, “Küçük Mecmua” yı çıkarırken Ömer Seyfettin için “Edebi dilimizin Kristof Kolomb’u” tabirini kullanmıştır (Küçük Mecmua 1922). Millî Mücadele döneminde Türkçede var olan tamlamaların atılarak yerlerine Anadolu ve İstanbul’da kullanılan terimlerin yerleştirilmesi veya milletler arası kullanılan kelimelerin alınması yönündeki çalışmalar “Dilde tasviye” olarak nitelendirilmiştir. 1919’da “Sarf ve İmlâ Encümeni” tarafından “Usül-i imlâ” adıyla bir kitap yazılmıştır. Burada yeni harfler, şekiller ve sesli harflerle türetilcek kelimelerin nitelikleri belirlenmiştir. Mehmet Fuat ve Süleyman Saib’in “Türk Dilinin Sarf ve Nahvi”, Nüzhet Sabit’in, “Ana Dili”, Ahmet Cevat Emre’nin “Türkçe Sarf ve Nahiv” adlı eserleri de 1917 ve 1919 arasında dilde yeni çabalara ışık tutmuştur (Levend 1960: 389).

2. Cumhuriyet Dönemi’nin İlk Yıllarında Alfabe Meselesi

Millî Mücadelenin kazanılması için yoğun bir çaba sarf edilirken öte yandan da çağdaş ve modern bir eğitim sisteminin tesisi konusunda gerekli çalışmalardan geri kalınmamıştır. Çünkü Mustafa Kemal Paşanın kurtuluş mücadelesinin bir parçası da eğitim ve kültür meselesidir. Millî Mücadelenin sıkıntılı günlerinde 16 Temmuz 1921 ‘de Ankara’da “Maarif Kongresi” toplanmıştır. Paşaya göre o güne kadar eğitim-öğretimde takip edilen yöntemler Türk milletinin geride kalmış olmasının en önemli sebebiydi. Millî Mücadelenin savaş aşaması başarıyla tamamlansa bile kültürel ve eğitim işlerinde alışılmış yöntemlerle devam edilmesi askeri başarıyı sekteye uğratabilirdi. Verilen askeri mücadelenin bir anlamı kalmayacaktı (Uğurlu 1998: Önsöz). 1921 Teşkilat-ı Esasiye’de devletin resmi dilinden bahsedilmemiştir. 1924 Anayasasının 2. maddesinde Türkiye Devletinin resmi dilinin Türkçe olduğu belirtilmiştir.

1923’den 1928’ e kadar, dil meselesiyle ilgili olarak üzerinde durulan husus “imlâ ve alfabe” konusu olmuştur. Bu dönemde “dilde sadeleşme” konusundaki yazılar da yazılmaya devam ederken, buna karşı çıkanların sayısı giderek azalmıştır. Muhafazakâr kesim susmuş veya yumuşamış ancak tartışmalar devam etmiştir. Osmanlıca yazılarında hâlâ yaşatmaya çalışanlara karşı tepkiler artmıştır. Çetrefilli dilden şikâyet edenler arasında Hüseyin Rahmi en başta gelmiştir. “İkdam” gazetesinde yazdığı “Türkçemiz yine çetrefilleşiyor” isimli makaleleri dikkat çekmiştir (İkdam, R. 1340-M. 1924). Tunalı Hilmi Cumhuriyet’in ilk aylarında “Öz Türkçe” ye dönülmesini savunanların başında gelip TBMM’ye bir “Türkçe Kanun” teklifinde bile bulunmuştur (TBMMZC 1924: 295; Hâkimiyet-i milliye 1924: 1). 1924’te İstanbul’da Türkiyat Enstitüsü bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa Dilde sadeleşme ve Latin Alfabesine geçme hakkındaki görüşünü ilk kez 1918’de tedavi olmak için gittiği Avusturya’nın Karslbad şehrinde açıklamıştır. Halkın eğitim durumunu yükseltmek için aydın kimselerin öncelikle halkı kendi seviyelerine yükseltmesi

Dilde Sadeleşme Çabalarının Atatürk'ün Geometri Kitabına Katkıları

gerektiğini söyleyerek bunun da dil ve alfabede yeni ve daha kolay usullere geçmekle sağlanabileceğini ileri sürmüştür;

“Benim elime büyük salâhiyet ve kudret geçerse ben içtimaî hayatımızda istenilen inkılâbı bir anda bir tahakkuk edeceğimi zannederim... Halkı yeni fikirlerle eğitmek ve öğrenim durumunu yükseltmek gerekir. Aydınlar halkı kendi seviyelerine çıkarmalıdır. Bunun anlamı toplumun öğrenimini yeni ve kolay usullerle sağlamaktır” (İnan 1983: 43).

Erzurum Kongresi'ne giderken 7-8 Ağustos 1919 günü Mustafa Kemal, Mazhar Müfit Kansu'ya yapmak istediği yeniliklerle ilgili düşüncelerini anlatmış, Latin alfabesinin kabul edileceğini söylemiştir. Kansu buna çok şaşırılmış ve gerçekleşeceğine ihtimal vermemiştir (Kansu 1997: 131). Latin alfabesine geçilerek Türkçeye en uygun bir alfabe oluşturmada önemli bir aşamaya girilmiştir. Bu konuda ilk teşebbüs İzmir İktisat Kongresinde İzmirli Nazmi tarafından dile getirilmiş, ancak onun teklifi kongrede ilgi çekmemiş hatta okunmamıştır. Kongre başkanı Kâzım Karabekir Paşa, alfabe tartışmalarının bitmemesi üzerine “Hakimiyet-i milliye” ye bir demec vermiş ve Latin alfabesinin kabul edilemeyecek bir teklif olduğunu ısrarla belirtmiştir; (Hakimiyet-i milliye 1923:1)

“Latin harflerini savunanlar yabancıların propagandalarından etkilenmekte ve ülkeye zararlı bir fikir sokmaya çalışmaktadırlar. Türk dilini ifade edecek hiçbir Latin harfi yoktur. Bu fikirler Türk toplumunu etkilerse bütün İslâm âlemi üzerimize hücum eder ve birbirimizi yeriz.” (Biçici; Özlü 2020: 185).

Hüseyin Cahit, Latin harflerine geçişle birlikte çocukların Kur'an öğrenmelerinin zora gireceğini ancak Arap ve Latin harflerinin aynı kökten geldiğini söylemiştir. Hatta 22 Eylül 1922'de bizzat Mustafa Kemal Paşaya İzmir'de “Paşam neden Latin alfabesine geçmiyoruz” diyen de o olmuştur (Şimşir 1992: 59-61). TBMM'de konuyu ilk kez kürsüye taşıyan kişi İzmir Milletvekili Şükrü Saraçoğlu olmuştur;

“Benim kanaatimce bu büyük derdin en vahim noktası harflerdir. Eğer ben Arab harfi diyecek olursam burada da acaba benim fikrime tuğyan ve isyan edecek var mı? Efendiler, Bunun yegâne kabahati harflerdir, Arab hurufatı, Türk lisanını yazmağa müsaide değildir. Hacıımızın, hocamızın, âmirimizin, memurumuzun gayretine, yıllardan, asırlardan beri yapılan bunca fedakârlıklara rağmen halkımızın ancak yüzde ikisi veya üçü okumuştur” (Biçer; Özlü 2020: 186).

Türkiye'de “Lâtin alfabesi” ile ilgili tartışmalar 26 Şubat-6 Mart 1926'da Bakü'de toplanan “I. Türkoloji Kongresi” münasebetiyle yeniden başlamıştır. Kongreye Türkiye'den Fuat Köprülü başkanlığında bir heyet katılmıştır. Kongrede alınan kararları Falih Rıfki, “Lâtin harfleri” makalesinde “Cok önemli bir hadise” olarak değerlendirmiştir (Dönmez 2011:41). 1926'da Alman Eğitim Bilimci Alfred Kühne Latin alfabesi ile ilgili bir rapor hazırlamış ve bu

rapor Mustafa Kemal Paşayı çok etkilemiştir. Yine 22 Mart 1926'da TBMM' de "Maarif Teşkilatı Kanunu" görüşmelerinde Maarif Vekili Mustafa Necati Bey Latin harflerine geçilmesinin nedenlerini anlatmıştır;

"Latin harf meselesi doğrudan doğruya Devletin siyasi meselesidir. Deruhte ettiğim meselenin başından sonuna kadar ihtiyacımıza mutabık olduğuna kanaat etmezsem ve onun etrafında tetkikatımı yapmazsam o meseleyi kabul etmem. Herhangi bir meseleyi tetkik etmeden kabul edecek arkadaşımız değilim..." (TBMMZC 1926: 270-273).

Alfabe tartışmalarında en yoğun tartışmalar 1928 yılında olmuştur. "Erzincan Mebusu Saffet Arıkan, Çorum Mebusu Mustafa Cantekin, Kocaeli Mebusu Reşit Saffet Atabinen ve Balıkesir Mebusu Sadık Deniz" tarafından "8 Mayıs 1928 günü Uluslararası Rakamların kabulü" için kanun teklifi sunmuşlardır. 20 Mayıs 1928'de toplanan Bakanlar Kurulunda ise alfabe konusu ele alınmıştır. Bu konuda araştırma yapılması için "Dil Encümeni" adıyla bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir. "Falih Rıfkı, Ruşen Eşref, Yakup Kadri, Mehmet Emin Erişirgil, İhsan Sungu, Avni Başman, Ragıp Hulusi Özden, İbrahim Grandi, Ahmet Cevat Emre'dir. Daha sonra Fazıl Ahmet, İbrahim Necmi, Ahmet Rasim, Celal Sahir ve İsmail Hikmet" gibi kişiler komisyonda görevlendirilmiştir (Biçici; Özlü 2020: 191). 9 Ağustos 1928 günü CHP'nin Sarayburnu Parkı'nda düzenlenen eğlencesinde harf inkılabının yapılacağını halka bizzat Mustafa Kemal Paşa kendisi duyurmuştur (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 2006:373). Burada; "Yeni Türk harfleri çabuk öğrenilmelidir, vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalciya öğretiniz. Bunu vatanseverlik ve milli seferberlik olarak biliniz" diye konuşmuştur. TBMM'de 1 Kasım 1928'de 11 maddelik kanun oy birliğiyle kabul edilmiş, 3 Kasım 1928 günü Cumhurbaşkanı tarafından imzalanarak Resmî Gazetede yayınlanmıştır (TBMM 1928: 6,7). Latin alfabesine geçilmesi ile dilde sadeleşme çalışmalarından çok önemli bir eşik geçilmiş oldu. Dilde sadeleşmeyi Latin alfabesine geçiş temelinde kurgulayan Mustafa Kemal Paşa o gün konuşulan Türkçenin sadeleşmesiyle ilgili olarak;

"Türk dilinin sadeleştirilmesi ve kamuoyuna bunların benimsetilmesi için her yayın aracından faydalanmalıyız. Her aydın, hangi konuda olursa olsun buna dikkat etmeli, konuşma dilimizi ise ahenkli, güzel bir hale getirmeliyiz." Demıştır (Kocatürk 1999: 262).

2.1. Atatürk'ün Dil Meselesi ve Dilde Sadeleşmeye Verdiği Önem

1928'in son aylarında dilde sadeleşme çalışmalarını yürütmesi için bir "Dil Heyeti" oluşturulmuştur. Dil çalışmalarının bir an önce başlatılması için Atatürk'ün imzaladığı kararname ile 05.12.1928 günü yürürlüğü girmiştir (BCA, 1928: 1-7-7-). Bu heyete Mehmet Emin Bey başkanlık ederken Ragıp Hulusi, Ahmet Cevat, Avni Bey ve Hasan Fehmi Bey üye tayin edilmişlerdir (BCA, 1928: 30-18-1-2-, 1-11-3). Reşat Nuri Bey bu heyetin üyeliğine 1929'da tayin edilmiştir (BCA, 30-18-1-2-, 2-16-7). Dil meselesinde en yoğun tartışmalara girildiği bir

Dilde Sadeleşme Çabalarının Atatürk'ün Geometri Kitabına Katkıları

dönemde 1930'da Sadri Maksudî Arsal tarafından "*Türk Dili İçin*" adıyla bir kitap yayınlandı. Arsal eserinin henüz başında "dili değiştirme meselesi ile dili düzeltme işinin aynı şey olmadığını söyleyerek konuyu başka bir yere taşımıştır. Arap ve Farsçanın etkisi altında kalmanın "dili değiştirme" demek olduğuna dikkat çekerek, "dili düzeltme" işinin başka dillerden Türkçeye geçen kelime ve yapıların yerine yine Türkçeye uygun karşılıklar üretmek olduğunu ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu kitabı ve burada dili değiştirme mantığını takdirle karşılamış ve "*Ülkesini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır*" sözlerini söylemiştir. Yine Paşa buradan hareketle dil çalışmalarına hız vermiştir (Levend 1960: 408).

1929'da Maarif Vekilliğine bağlı "Dil Encümeni" tarafından başlatılan önemli bir çalışma 1932'de tamamlanmıştır. Günlük konuşma dilindeki birçok sözcük ve yapılar Hâmid Zübeyr Koşay ile İshak Refet İşıt tarafından bir düzene konularak "*Ana Dilden Derlemeler*" adıyla 1932'de yayınlanmıştır (Levend 1960: 407,408). Atatürk Türk dilinin sadeleşmesi çalışmalarının Türk tarihinin bütüncül bir şekilde ele alınması çalışmalarıyla birlikte sürdürülmesine de önem vererek bunun için 15 Nisan 1931'de "*Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti*"ni kurmuştur. Dil Encümenince dilde sadeleşme ve kelime türetilmesi konusunda yetersiz kalınacağını düşünen Mustafa Kemal Paşa, "Türk Dili Tetkik Cemiyeti"nin kurulmasını istemiştir. 12 Temmuz 1932'de kurulan "Türk Dili Tetkik Cemiyeti"nde dil çalışmalarında çalışmak üzere Başkan Samih Rifat, Umumi kâtip Ruşen Eşref, üyeler Celâl Sahir ve Yakup Kadri görevlendirilmiştir (Levend 1960: 409).

26 Eylül 1932'de Dolmabahçe Sarayında Türkçenin geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi amacıyla I. Türk Dil Kurultayı yapılmıştır. Kurultayda uzmanlar ve akademisyenlerce kırk adet bildiri sunulmuştur. Bu kurultaydan sonra yabancı dillerden Türkçeye geçen kelimelere bir Türkçe karşılık bulunması çalışmasına hemen başlanmıştır. Birçok kelimenin Türkçe karşılığının bulunmasında ciddi mesailer harcanmıştır. Hüseyin Cahit dildeki gelişmelerin doğal seyrine bırakılması gerektiğini söyleyerek dili bir anda değiştirmeye veya düzeltmeye zorlamanın ileride sorunlara yol açabileceğini iddia ederek yapılacak çalışmalara karşı olduğunu göstermiştir. Hüseyin Cahit Yalçın'a Hasan Ali Yücel, Ali Canip Yöntem, Fazıl Ahmet Aykaç, Şükrü Bey, Sadri Ertem, Namdar Rahmi, Samih Rifat ve Fuat Köprülü karşı çıkmışlar ve bir tartışma olmuştur (Levend 1960: 409-415). "I. Dil Kurultayı"nın 26 Eylül'de yapılmasından dolayı her yıl 26 Eylül günü "Dil Bayramı" olarak kutlanmaktadır (BCA, 1932: 490-1-0-0, 4-18-24).

"Türk Dili Tetkik Cemiyet"i bünyesinde bir kurul oluşturularak kelime türetme çalışmasına hemen başlamıştır. "Halk ağzından söz derleme" çalışması ilk olarak yapılan çalışma olmuş, bu çalışma 19 ay sürmüş ve 130 bin kelime toplanmıştır. Yerli ve yabancı dilde yayınlanan kitaplardan ise 125 bin kelime bulunup türetilmiştir. "Hakimiyet-i milliye"de yayınlanan kelime listesinde "*âdab, aferin, âfet, âğâh, âhenk, alayış, âlet, âmade, âmir, âsayış, âsude,*

âyin, âyine, âzade” kelimeleri dikkat çekmektedir. Mustafa Kemal Paşa Cemiyet üyelerini Çankaya’da toplamış ve yapılan işleri kontrol ettikten sonra “Osmanlıcadan Türkçeye karşılık arama programı”nın hazırlanmasına karar vermiştir (Hâkimiyet-i milliye 1933:1).

Bu program sonunda 848 sayfadan oluşan derginin I. cildinde 7572 fiş yer almış, II. cilt olarak bir de Türkçeden Osmanlıcaya bir indeks ilave edilmiştir (Levend 1960: 418). Bulunan kelimelerin halk arasında kabul edilmesi ve benimsenmesinde “CHP, Halkevleri ve Başvekalet” görevli kılınmıştır. “Türk Dili Tetkik Cemiyeti” bünyesinde kurulan komisyonlardan biri de “Lügat-Istılah” dır. Komisyonun çalışmaları sonunda “Yeni Türk sözlüğü” hazırlanmasına karar verilmiştir. Cemiyetin “gramer-sentaks” komisyonu Türkçede söz türetme yollarının tespiti için “Türkçede kelime teşkili” adı altında bir anket çalışması yaptırmıştır. Sonuçlar iki kitap halinde “Ekler lügatçesi” adıyla yayınlanmıştır. Ayrıca akademik çalışmalar ve Şeyh Süleyman tarafından yazılmış olan “Çağatay Sözlüğü” Abdülkadir İnan, Celâl Sahir ve Besim Atalay tarafından yeniden düzenlenerek basılmıştır (Levend 1960: 419,420).

Bulunan kelimelere halkın tepkisi ilk başlarda mesafeli olmuştur. Örneğin “Tayyare” kelimesine Türkçe karşılık için “Uçkan” kelimesi türetilmiş, fakat bu beğenilmeyince onun yerine bu sefer ‘Uçak’ kelimesi türetilmiştir. Bu örnekler çoğaltılabilir. Ancak bir süre sonra kelime türetme işinde ciddi bir çıkmaza girilince Avusturyalı Dr. Hermann F. Kvergitsch’in kitabından faydalanarak, Moğol, Mançu, Tunguz, Fin, Macar, Japon ve Hitit dillerinden Türkçeye en yakın kelimelerin araştırılması işine girişilmiştir (Kocatürk 1999: 262).

“II. Türk Dili Kurultayı”, 18 Ağustos 1934 Cumartesi günü Dolmabahçe Sarayında toplanmış, çalışmalarını altı günde tamamlamıştır (BCA, 1934: 180-9-0-0, 4-24-7). “Sovyet İlimler Akademisi” üyelerinden Meşçaninof, dillerin tarihi gelişme evreleri hakkında, Samoiloviç Cuci ise Rus Milletinin edebî dili hakkında sunumlar yapmıştır. Breslav Üniversitesi Türkoloji hocası Doktor Giese, “Türkçenin bitişken dillerden geldiği fikrinin yanlış olduğunu, eski Türk dilinde isim karakterinin var olduğunu, o gün ki Türkçenin Hint ve Cermen dillerinin fiil karakterinde olan bir dili temsil ettiğini” açıklamıştır. II. Toplantıda alınan en önemli karar, bulunan kelimelerin ders kitaplarına hemen geçirilmesine başlanması olmuştur. Atatürk, türetilen yeni kelimeleri İsveç Veliâhdının Ankara’ya ziyaretinde Çankaya’da verdiği akşam yemeğinde kullanarak bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada geçen bazı kelimeler şu şekildedir (Levend 1960: 420, 422, 424);

Tablo 1- “II. Türk Dil Kurultayı Sonunda Türetilen ve Atatürk’ün Konuşmasında Kullandığı İlk Kelimeler”

Kelime	Yeni Karşılığı	Kelime	Yeni Karşılığı
Tükel	Tam	Önürme	Terakki
Özgü	Hususî	Uygunluk	Ahenk, Vıfak
Kıvanç	Zevk	Kıldacı	Âmil
Uz, Uzca	Müddet, Müddetçe	Anıklanmak	Hazırlanmak

Dilde Sadeleşme Çabalarının Atatürk'ün Geometri Kitabına Katkıları

Yanku	Aksisada	Baysal	Sulh
Utku	Zafer	Oğuz	Mübarek
Süerdemlik	Askerî Fazilet ve Hüner	Söyüncü	Nişane-İ Muhabbet
Alan	Saha	Genlik	Refah, Genişlik
Erdem	Fazilet	Erk Sürmek	Hükümet İcra Etmek
Denlü	Kadar	Güç	Kuvvet
Yaltırlık	Nurlu	Ünlü	Şanlı
Yöndem	Usûl, Tarz	Göneç	Saadet
Özenç	Gıpta	Isı	Har, Sıcak
Bitim Ucu	Nihayet	Esenlik	Sihhat
Berkiten	Tesbit Eden	Tüzün	Asîl
Ataç	Ceddanî		
Özlük	Vasîf		
Tüm	Tamam		
Issı	Sahip		
Baysak	Huzur		

Hakimiyetimilliyeye, 1 Kasım Perşembe 1934, s. 4.

İkinci kurultayda yabancı uzmanlardan başka yerli akademisyenler de sunum yapmışlardır. Ahmed Cevat Emre, “*Türk yapılış karakterleri ve Türkçenin Hind-Avrupa dilleriyle mukayesesi*”, Naim Hazım Onat, “*Türk dilinin Sâmi dillerle münasebeti*”, Yusuf Ziya Özer, “*Ural-Altay dilleriyle Türkçenin münasebeti*” isimleriyle birer sunum yapmışlardır. Bu sunumlarda yabancı dillerle Türkçenin akrabalıkları tartışılmıştır.

2.2. Güneş Dil Teorisinin Dilde Sadeleşmeye Katkısı

1935'te “*Türk Dil Kurumu TDK*” yöneticileri ile bir toplantı yapılmış ve Mustafa Kemal Atatürk Dr. Kvergitsch'in eserinden çok etkilendiğini dile getirmiştir. “Etimoloji ve Fonetik” bakımından “*Türk Dili*” adlı bir kitap yazmaya karar vermiştir. Fakat Atatürk, kendi adını kitaba vermemiştir. “Güneş Dil Teorisi” çalışmasının adı da bizzat Dr. Kvergitsch'in dünya dillerini güneşe benzetmesinden ilhamla belirlenmiştir. Başka dillerden Türkçeye geçen kelimelere Türkçe karşılık bulma çalışması ilerleyen zamanda tüm kelimelerin Türkçeye dayandığı “*Güneş Dil Teorisi*” ile ispatlanmaya çalışılmıştır. Teorinin isimlendirilmesinde “güneş” in kullanılmasının nedeni insanoğlunun hayatta karşılaştığı ilk objenin güneş olduğu varsayımdır. Güneş birçok şeyin keşfinde kılavuz olmuştur. Güneşin kendisi, “saçtığı ışık, aydınlık, parlaklık; Yükseklik, büyüklük, çokluk, kuvvet, kudret, esas, sahip, Allah, efendi; Hareket, imdat, zaman, mesafe, hayat, gıda, büyüme, çoğalma; Yer, kara, toprak, su; Ses, söz” ve daha birçok olgusal çıkarımlar güneş ile anlaşılmuştur. Türk dilinde ana ve esas kök şekli ‘V.-K’dir. “Ağ ak, ah, ay, ah ...” olan sesler güneş ve güneşten alınan şeylerin ispatıdır (Levend 1960: 423,434). Fakat bazı çevrelere göre bu durum dilde sadeleşme düşüncesini pratikte çok olumsuz etkilemiştir (İmer 1976: 91; Korkmaz 1982: 26). Yine de bu teoriye destek olunması bakımından “*İbrahim Necmi Dilmen, Hasan Reşit Tankut, Naim Onat, Agop Dilâçar, İsmail Hami*

Danışment, Muzaffer Muhittin Dalkılıç, Abdülkadir İnan, Şemseddin Günaltay” gibi yazarlar tarafından birçok eser kaleme alınmıştır.⁴ Atatürk “*Güneş Dil Teorisi*” ile belli ki bu alandaki çalışmaların ufkunu genişletmek istemiştir. Türkçeye başka dillerden geçene ve Türkçe karşılığı bulunamayan kelimelerin tamamen dilden atılması ve dilin böylece fakir bırakılmasının da önüne geçilmiş oldu. Ancak bu teori ile dil çalışmaları bir süre sonra çıkmaza girmiştir.

Dolmabahçe’de 24-31 Ağustos 1936’da yapılan ve 1 hafta süren “III. Türk Dil Kurultayı”nda gündem “*Güneş-Dil Teorisi*” olmuştur. Toplantıda yerli ve yabancı birçok dil uzmanı görüşlerini açıklamıştır. “Türk Dili Tetkik Cemiyeti”, “Türk Dil Kurumu” ismini almıştır. Dil kurultaylarına bundan böyle halkevlerinin de birer temsilci göndermelerine ve dil çalışmalarına ağırlık vermelerine karar verilmiştir (BCA, 490-1-0-0,3-12-39; 490-1-0-0, 3-12-38). “*Güneş-Dil Teorisi*” çerçevesinde Türk dilinin tarih öncesi devirlerdeki durumu hakkında çalışmalara devam edilmesine karar verilmiştir. Ebülğazi Bahadır Han, Kaşgarlı Mahmut, Ali Şir Nevai başta olmak üzere dil alanındaki eski eserler yeniden basılmıştır. Sözlük, terim, gramer, biyografi, coğrafi terimler, felsefi terimler ve birçok alanda kitaplar kaleme alınmıştır. Dil kurultaylarından hemen sonra tarih kurultayları yapılarak dil alanındaki çalışmalar desteklenmiştir. 1937’de toplanan “II. Tarih Kongresi”nde Türk Dil Kurumu üyesi İbrahim Necmi Dilmen bir sunum yaparak Türk tarih tezini “*Güneş Dil Teorisi*”nin yöntemiyle açıklamaya çalışmıştır. 1942’de Ankara’da “*Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi*”nde toplanan “IV. Dil Kurultayı”nın çalışmaları 10-15 Ağustos 1942 arasında yapılmıştır. Sözlük, terim, gramer alanında yayınlanacak kitapların üniversitelerdeki hocaların kontrolünden geçmesinden sonra kurum tarafından yayınlanmasına karar verilmiştir. “V. Türk Dil Kurultayı” 26-30 Kasım 1945’te aynı fakültede yapılmıştır. Kelimelerin Türkçe kökünden yeni kelimelerin türetilmesi kabul edilmiştir. 1945 sonrasında iç ve dış siyasi gelişmelere bağlı olarak değişik bir döneme girilmiştir. Dil ve tarih alanında yapılmaya çalışılan faaliyetler birçok kesim tarafından sert bir şekilde eleştirilmeye başlanmıştır. Örneğin 23 Ekim 1948’de İstanbul’da yapılan “İstanbul Muallimler Birliği Dil Kongresi”nde yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Atatürk döneminde yapılan çalışmaların küçümsendiği eleştirilerine CHP çevresinden büyük katılımlar olmuştur. Öte yandan kongreyi düzenleyenler dil ve tarihin siyasete alet edildiğini ifade etmişlerdir (Levend 1960: 444-452).

Dil kurultaylarında alınan kararlar ve basılan eserler 1942’den sonra devlet dilinin de sadeleşmesi ve öz Türkçeleşmesini sağlamıştır. Mahkemelerde, hastanelerde, belediyelerde artık halk dili ile devlet dili arasındaki kargaşa son bulmaya başlamıştır. Ancak 1946 sonrasında Türkiye’nin yeni siyasi ortamında dilde sadeleşme çalışmalarında da ciddi

⁴ “*Güneş-Dil Teorisinin Ana Hatları, Les Lingnes Meres Et Essentielles De La Theorie Güneş-Dil, Türk Dil Bilgisi Dersleri, Güneş-Dil Teorisine Göre Pankronik Usülle Paleo-Sosyolojik Dil Tetkikleri Adlı Tezinde Geçen Örnekler, Güneş-Dil Teorisine Göre Toponimik Tetkikler, Etüde Sur Le Langage Mime De Rhomme Primitif Et Sur Les Verbes Sans Conjugaison*” vb.

Dilde Sadeleşme Çabalarının Atatürk'ün Geometri Kitabına Katkıları

değişiklikler olmuştur. Yabancı kelimelerin tamamının dilden atılması, dile hiçbir şekilde dokunulmaması gerektiği ve yabancı kurallar ile birlikte yabancı kelimelerinde atılması, ancak halkın günlük konuşma dilinde kullandığı yaşayan kelime ve kavramlara dokunulmaması şeklinde üç ayrı fikir grupları ortaya çıkmıştır. Nurullah Ataç gibi edebiyatçılar dilin tamamen yabancı kelimelerden temizlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. 19-23 Aralık 1949'da yapılan "VI. Türk Dil Kurultayı" bu tartışmaların odağında geçmiştir. "Türk Dil Kurumu" içerisindeki görüş ayrılıkları yönetim kurulu üyelerinin çoğunun kurultaya katılmaması, kurumu çalışamaz hale getirmiştir. 1950 sonrasında "Demokrat Parti" iktidarında Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin uğraşı ve gayretleriyle kuruma yeniden çeki düzen verilerek çalışma esasları ve yönetim yapısı yeniden düzenlenmiştir. 1951'den itibaren devlet bütçesinden kuruma yapılan destek ödemesi kaldırılmıştır (Levend 1960: 465,466).

1952'de yapılan yeni düzenlemeler ile Anayasa metninde yabancı kelimelerin öz Türkçe karşılıklarıyla yeniden yazılması çalışması dilde sadeleşmede diğer önemli bir gelişme olmuştur. Ayrıca "Türk Dili Araştırmaları Yıllığı / Belleten" ismiyle 1953'te yayınlanmaya başlanan yıllık dergi, bilimsel çalışmaları devam ettirmek için önceki "Belleten" in yerini almıştır (Dilaçar 1981: V).

2.3. Geometri Kitabının Dilde Sadeleşme Çalışmalarındaki Yeri ve Önemi

Eski dilde kullanılan geometri terimlerinin çoğu ağırdalı bir durumdaydı. Osmanlıca Arapçadan alınan çok sayıdaki kelime ve yapılarla doldurulmuştu. Önüne, ortasına, arkasına birtakım heceler eklenmiş, bunların asıllarının bulunabilmesi Arapça gramer meselesi durumundaydı. Okullardan o günlerde Arapça ve Farsçanın kaldırılmış olması, birçok kelimenin öğrenilmesini güçleştirmişti. Örneğin asıl anlamı "üçleme" olan veya kendinden üç adet bulunan anlamına gelen "müselles" kelimesinin öğrencilerce "üç" olarak algılanması büyük bir zorluktu. "Müselles" yerine "üçgen" denildiğinde bunun bir "üç" olduğu ancak algılanıyordu. Bugün matematik ve geometri alanlarında kullanılan matematiksel terimlerin birçoğu Atatürk tarafından icat edilmiştir. O'nun vefatından bir buçuk sene öncesine kadar matematik ile ne ölçüde haşır neşir olduğu bilinmemektedir. Bu konuda, "Türk Dil Kurumu Başuzmanı" Agop Dilaçar 10.11.1971 tarihli bir yazısında çok ilginç bilgiler vermektedir. Bu yazıdan anlaşıldığına göre Atatürk, "III. Türk Dil Kurultayı"ndan (24-31 Ağustos 1936) hemen sonra 1936-1937 yılının sonbaharında Özel Kalem Müdürü Süreyya Anderiman ve Agop Dilaçar'dan İstanbul Beyoğluna giderek buradaki sahafları dolaşmalarını ve dil ile ilgili ilginç buldukları eserleri araştırarak getirmelerini istemiştir. "Haşet Kitabevi"nde Fransızca bir geometri kitabı buradan alınarak Atatürk'e sunulmuştur. Atatürk bu kitaptan esinlenerek eski Türkçede "Hendese" olarak tabir edilen geometrinin Türkiye'de okullarda okutulması gerektiğine karar vermiştir. Fakat ders kitabı olması bakımından öncelikle dilimize uygun ve anlaşılabilir bir şekilde yazılmış bir kitaba ihtiyaç bulunmaktadır. İşte buradan hareketle Atatürk "Geometri Kılavuzu" adlı bir kitabı o sene kaleme almaya başlamıştır.

Tamamlanmış olan "Geometri" kitabı ilk defa 1937'de Kültür Bakanlığınca (Millî Eğitim Bakanlığı) yayınlanmıştır. 44 sayfadan oluşan bu eserde; "boyut, uzay, yüzey, düzey, çap, yarıçap, kesik kesit, yay, çember, teğet, açı, açıortay, içters açı, dışters açı, taban, eğik, kırık, çekül, yatay, düşey, yöndeş, konum, üçgen, dörtgen, beşgen, köşegen, eşkenar, ikizkenar, paralelkenar, yanal, yamuk, artı, eksi, çarp, bölü, eşit, toplam, oran, orantı, türev, alan, varsayı, gerekçe" gibi terimler Atatürk tarafından bizzat türetilmiştir (Geometri 1971: v-vii). Konuyla ilgili araştırmalarda bu eserde mevcut yeni tanımların hepsinin Atatürk tarafından yapıldığı sonucuna varılmıştır. Her bir tanım, ilgili kavramı her şeyiyle eksiksiz ve açık bir şekilde anlatmış, özel ve kesin denilebilecek ölçüdeki nitelikleri kapsamaktadır. Lüzumlu ve yeterli örnekler de yer verilmiştir. Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı bu kitabı "Küçük Fakat Anıtsal Bir Eserdir" diye tarif etmiştir (Sayılı 1978: 424).

Atatürk, ömrü boyunca dil ile matematik kültürü arasında ciddi bir bağlantı olduğunu biliyordu. O'nun dil ve matematik gibi disiplinleri olumlu yönde bir araya getirmesi ve aradaki bağlantıyı geliştirmek için uğraşması, dilin sadeliği çabasında önemli bir adım olmuştur. Atatürk, "Fen terimleri o suretle yapılmalı ki anlamları ancak istenilen şeyi ifade edebilsin" demesi ve bunu Osmanlıcada kullanılan çok sayıdaki terimin yerine öz Türkçe karşılıklarını türetmesi onun üstün bir başarısının teyidi olmuştur. Mesela "Gen". Atatürk'e göre "genişlikten" gelmekte olan bir kelimeydi. "Dörtgen" de "dörtten" gelmiştir. Kelimelerin anlamlarının algılanması için pratik bir şekilde bir ipucu aranmalıdır. Örneğin "Eşit", kelimesi denk anlamında olan "es"ten gelmiştir. Ama onun yerine kullanılan "müsavi" Arapça kökenli bir kelimedir.

Prof. Dr. Vecibe Latipoğlu'na göre Atatürk, matematiği iyi derece bildiği ve sevdiğinden dolayı Türkçeye kelime türetme işine matematikten başlamıştır. Çünkü Türk Dili (Belleten)'in Şubat 1937 tarihli sayısından bir ay sonra Atatürk, "ceyb (sinüs) ve teceb (koşmuş)" kelimelerinin Türkçe karşılıklarının bulunması için 29 Mart 1937 tarihli Ulus Gazetesine bir ilan bile verdirerek bir yarışma açtırmıştır. Bu yarışma sonucunda elde edilen terimlere, "Türk Dili (Belleten)" dergisinin Ekim 1937 tarihli sayısında yer verilmiştir. Terimler, Türkçe-Osmanlıca, Osmanlıca-Türkçe, Fransızca-Türkçe olmak üzere sıralanmış ve ön sıra matematiksel terimlere ayrılmıştır.

Atatürk, terim çalışmalarının sonuçlarını ve halk üzerindeki etkisini görebilmek için, 1937 sonbaharında, Sivas'a giderek Sivas Kongresini yaptığı lise binasında lise 9. sınıfın geometri dersine katılmıştır. Bu derste eski dildeki terimlerle geometri öğrenmenin zorluğunu bir kez daha görmüştür. Atatürk, "Bu anlaşılmaz terimlerle, öğrencilere bilgi verilemez" diyerek ders kitabını bir tarafa atmış ve daha sonra tahtaya geçip "dili" yerine "kenar", "müselles" yerine "üçgen", "müselles mütesaviyül adla" yerine "eşkenar üçgen", "zaviye" yerine "açı" terimlerini kullanarak Pisagor bağıntısını o esnada öğrencilere kendisi anlatmıştır. Atatürk, bu gezisinde yanında bulunan Kültür Bakanı Saffet Arıkan'a tüm ders kitaplarının yeni terimlerle hemen yazılması emrini vermiş ve Türkçeleştirilmiş terimlerle iki ayda yeniden

Dilde Sadeleşme Çabalarının Atatürk'ün Geometri Kitabına Katkıları

yazılan kitaplar ülkedeki okullara Kültür Bakanlığınca gönderilmiştir. Atatürk'ün türettiği matematik terimleri ve yaptığı geometri tanımlarının hemen hemen tümü bugüne kadar değişmeden kullanılmaktadır. O'nun türettiklerinden sadece birkaçı daha sonra küçük ölçülerle değiştirilmiştir. Örneğin Fransızca "hypothese"nin karşılığı olan Osmanlıdaki "faraziye"nin yerine Atatürk, Türkçe "varsayı" terimini türetmiş ve sonradan bu terim "varsayım" şeklini almıştır. Yine O'nun "tümeç aç", "büteç aç" terimlerinin yerini "tümler aç", "bütünler aç" terimleri almıştır. Çok az ve sınırlı sayıda olan bu terim değişikliklerini, Atatürk'ün dilde sadeleşmedeki temel ilkesinin doğruluğunun birer kanıtı olarak görmek gerekir (http://bilgiyelpazesi.com/egitim_ogretim/konu).

Matematik bilgisi Atatürk için en temel konular arasında olmuştur. Özellikle Latin alfabesinin kullanımı ve okuma yazma oranında kısa sürede kayda değer yükselişler olmasında matematiksel kavramlardaki Türkçe dönüşümler yapılması ciddi sonuçlar getirmiştir. Afet İnan O'nun matematik öğreniminin kolaylaşması için verdiği çaba ve çalışmaları milli mücadelenin eğitim ayağı olarak değerlendirmiştir (İnan 1966:91). Muzaffer Uyguner'e göre Atatürk'ü terimleri Türkçeleştirme çalışmasına götüren olgu onun Türkçe sevgisinden kaynaklanmaktadır. Genç bir subay iken dil ve yazı meselelerine ilgi duymaya başlayan Mustafa Kemal, 1905'te Selanikli Bulgar Türkolog Monolof'a "Latin alfabesi"nin kabulünün gerekliliğini anlatmıştır (Uyguner 1968: 122-127). Erzurum Kongresinin son gününde Mazhar Müfit Kansu'ya "Latin harflerini kabul edeceğiz" demiştir (Kansu 1968: 131). Atatürk'ün, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Temeli Kültürdür ve Yüksek Türk Kültürü Temelinde Yükselcektir." İfadesi onun aynı zamanda dilde sadeleşmeye verdiği önemi ve eğitim işlerinde bunun ne kadar önemli olduğu hususunu göstermektedir. Dilde sadeleşmeyi Latin alfabesi temelinde düşünmüştür.

Tablo-1 "Geometri Kitabında Bazı Arapça Matematik Terimlerin Türkçe Karşılıkları"

TÜRKÇE	ARAPÇA
Bölen	Maksumunaleyh
Bölme	Taksim
Bölüm	Hariç-i Kismet
Bölünebilme	Kabiliyet-i Taksim
Çarpı	Zarb
Çarpan	Mazrup
Çarpanlara Ayırma	Mazrubata Tefrik
Çember	Muhit-i Daire
Çıkarma	Tarh

Dikey	Amudi
Limit	Gaye
Ondalık	Aşar'ı
Parabol	Kat'ı Mukaftı
Piramit	Ehram
Prizma	Menşur
Sadeleştirme	İhtisar
Pay	Suret
Payda	Mahrec
Teğet	Hatt-ı Mübas

“Geometri” kitabıyla Atatürk, Türkçe kelime köklerinden yine Türkçe eklerle 129 matematik terimi türetmiştir.⁵ “Bir müsellesin mesaba-i sathiyyesi kaidesiyle irtifanın hasil-ı darbinin nısfına müsavidir” cümlesi Türkçeye sadeleşerek, “Bir üçgenin alanı, tabanı ile yüksekliğinin çarpımının yarısına eşittir” şekline dönüşmüş ve daha anlaşılır hale getirilmiştir. “Geometri” kitabıyla, “altıgen, ayırt, bitişik açılar, bütey (bütünler), bütey açılar (bütünler açılar), çizgi, dar açı, dar üçgen, değme, dış tersaçı, dikey açı, dikey üçgen, dikey yamuk, direget, doğru, doğru çizgisi, düzgün, eğik, eğik çizgi, eğri yüzey, eşkenar dörtgen, eşkenar üçgen, iç tersaçı, ikiz kenar yamuk, karşıtilgin, kesek, ok, ortakoran, sekizgen, teğet, tümey (tümeler), varsayı, yamuk, yanal alanı, yay, yedigen, yöndeş vb.” terimlerin yanı sıra bugün de kullanılan “artı, eksi, bölü ve çarpım” gibi terimler Türkçeye kazandırılarak, geometri eğitiminde ve geometri dersinin anlaşılmasında büyük kolaylıklar sağlanmıştır. TDK Atatürk’ün Türkçeye kazandırdığı bu ilk terimler ile birlikte bugün yüz seksen bin terimi veri tabanına eklemiş bulunmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Büyük Selçuklulardan Lale Devri’ne kadar Türkçenin halk arasında yalnızca bir konuşma dili olarak kalması uzun bir süre halk ile devlet arasında yazılı kültür bağının oluşmasını olumsuz etkilemiştir. Türkçenin devlet dili olması çalışmaları da II. Murat dönemine kadar gecikmiştir. XVI ve XVII. yüzyılda edebi işlerde her ne kadar Farsça ve Arapçanın etkisi devam etse de dilde halka yaklaşma ve daha anlaşılır olma çabaları önem kazanmıştır. XVIII. Yüzyıl başlarında ise birçok şair ve yazar eserlerinde günlük yaşamdan

⁵ TDK 2017 baskısında bu terimler tanımları ile birlikte verilmiştir.

Dilde Sadeleşme Çabalarının Atatürk'ün Geometri Kitabına Katkıları

örnekler vererek sade bir dil kullanmanın gerekliliğini daha açık bir şekilde ortaya koymuşlardır. XIX. yüzyılda Osmanlıların Batı ile siyasi ve kültürel yakınlaşması Türk Dilinin Batılı dillerin etkisine girmesine neden olmuş, böylece bundan kurtulmanın yolları aranmaya çalışılırken dönemin edebi şahsiyetleri dil meselesi üzerinde hassasiyet göstermek durumunda kalmıştır. II. Mahmut yaptığı yenilikleri halka benimsetmek için halkın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmuş bunun için devlet işlerinde daha kolay anlaşılır bir dil kullanılması sonucu ortaya çıkmıştır.

Tanzimat Döneminde Türkiye’de dilde sadeleşme konusunun ana temasını konuşma ve yazı dili arasındaki uyumsuzlukları halletme çalışmaları oluşturmuştur. Devlet dairelerinde memurlar arasında sade ifade şekli önemli bir özellik olarak görülmüştür. Eğitim ve öğretimde öğrencilere anlaşılır bir dil ile ders anlatılması için 1890’dan sonra ciddi çalışmalara başlanmıştır. Anadolu’nun değişik yerlerinde kullanılan ancak başka yerlerde bilinmeyen birçok Türkçe kelimenin öğretmenlerce tespit edilerek devlete bildirilmesinin istenmesi dil meselesine daha genel yaklaşıldığının göstergesi olmuştur.

XIX ve XX. yüzyıl başında Osmanlı’nın dağılmasını engellemek için milli ve kültürel değerleri ön plana çıkarmanın önemi anlaşılmış olacak ki I. Dünya Savaşı ile Millî Mücadele Dönemi’nde bu değerler halkı bir arada tutmada en önemli argüman olmuştur. Edebi kişilerin eserlerinde bu konuya dikkat edilerek hareket edildiği görülmektedir. “Servet-i Fünun” ve “Fecr-i Aticiler” in nostaljik öykünmeleri genel gidişatı değiştirmemiştir. XX. yüzyıl başlarında Türk milliyetçiliği akımı edebiyatta da milli bir akım doğurmuştur. Bundan sonraki sürecin temellenmesinde bu birikimlerin değeri yüksek olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında sadece Arap harflerinin yeniden düzenlenmesi ile dil meselesinin halledilemeyeceği her kesimin ortak yargısı olmuştur. Yüzyıllardır dilde sadeleşme meselesinde elde edilen kazanımlar Cumhuriyetin ilk yıllarında bu alanda yapılan yeniliklerin halka anlatılması ve bunların kabul görmesini kolaylaştırmıştır. Atatürk Millî Mücadeleyi kazandıktan hemen sonra asıl meselenin dil ve kültürel alanda olması gerektiğini, eski ile devam etmenin halkı bir arada tutmada yeterli olamayacağını çok iyi düşünmüştür. Atatürk dil meselesini sadece Latin alfabesine geçmekten ibaret görmemiş, o zamana kadar dil, alfabe ve kültürel alandaki çalışmaların ortaya çıkardığı kazanımları da çok iyi değerlendirip uygulamaya koyarak milli değerlerini her alanda yaşayan yepyeni bir Türk halkı oluşturmayı hedeflemiştir. Bunun için yeni neslin sade bir dil ile eğitim öğretim görmesi gerekti. Öncelikli husus “imlâ ve alfabe” konusu olmuştur. Sade bir dilin kullanılması ilim ve fen işlerini de kolaylaştırmış ve ayrıca Türk dili, sanatı, edebiyatı, şiir ve matematiği de gelişme zeminini daha rahat bulabilmiştir. Türk Dil Kurumunun kurulması, dil kurultaylarının yapılması, geometri kitabıyla matematik terimlerinin öğrenilmesinin kolaylaşması modern eğitim sistemine geçilerek daha uygar bir Türkiye’nin kurulması ve yaşatılmasında büyük katkılar sağlamıştır. Atatürk’ün 1937’de tamamladığı “Geometri” kitabı

dilde yapılan yeniliğin önemli bir safhasını oluşturmuştur. Matematik ve geometri alanına büyük hizmet eden çok önemli bir kaynak eser olmuştur. Böylece Türk dilinde öteden beri yapılmak istenilen yenileşme Atatürk'ün çaba ve çalışmalarıyla amacına ulaşmıştır. Atatürk'ün vefatına kadar dil meselesinde yapılan çalışmalar 1940 sonrasında devlet dilinin ve yasaların da sadeleşmesi ve öz Türkçeleşmesine önyak olmuştur.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, BCA;

BCA Yer Bilgisi: 1-7-7-, 05.12.1928.

BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2-, 1-11-3, 26.12.1928;

BCA, Yer Bilgisi: 490-3-12-38 ve 490-3-12-39; 1932

BCA, Yer Bilgisi: 490-1-0-0, 4-18-24; 1932

BCA, Yer Bilgisi: 180-9-0-0, 4-24-7, 1934

TBMMZC. 1924. Devre II, İçtima I, 295.

TBMMZC.1926. Devre, II. İçtima III, Cilt 23, 270-273.

TBMMZC. 1928. Devre III, İçtima II, Cilt 5, 6-7.

Eser ve Makaleler

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III. 2006. (Açıklamalı Dizin ile), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara: Divan Yayıncılık.

Banarlı, Nihat sami.1948. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt I-II, Ankara: MEB Yayınları.

Biçici, Mehmet Biçici; Özlü, Zeynep Yıldız.2020. "Harf İnkılâbı Üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Çıkan Tartışmalar ve Karşıt Görüşler". *Tarih ve Gelecek Dergisi* 6 (1): 180-197.

Dilaçar, Agop. 1981. *Atatürk'ün Geometri Kitabı*, Atatürk Dizisi, Meteksan, Ankara: TDK.

Doğan, Muhammet Nur.2017. *Şeyh Galip: Hüsn ü Aşk*, İstanbul: Yelkenli Yayınevi.

Dönmez, Cengiz.2011. "Atatürk ve Harf İnkılabı". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 27 (79): 37-70.

Fatma Aliye Hanım. 2018. *Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı*, İstanbul: Pınar.

Genç kalemler. M.1912-R. Nisan 1328. III (17,18, 19).

Gökalp, Ziya. R.1339. *Türkçülüğün Esasları*, Ankara: Matbuat ve İstihbarat Matbaası.

Hâkimiyet-i milliye. 1923- 27 Ağustos.

Hâkimiyet-i milliye.1923-5 Mart.

Hâkimiyet-i milliye. 1933-9 Mart.

Hakimiyet-i milliye. 1934- 1 Kasım.

İkdam. R. Şubat 1340-M. 1924 sayısı

İmer, Kamile.1976. *Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi*, Ankara: TDK

İnan, Afet.1966. "Milliyetin Temeli Olan Dil Birliği", *Türk dili Dergisi* XVI (182): 90.

Dilde Sadeleşme Çabalarının Atatürk'ün Geometri Kitabına Katkıları

- İnan, Afet. 1983. *M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları*, Ankara: TTK Yayınları.
- Kansu, Mazhar Müfid.1968. *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt I, Ankara: TTK.
- Kansu, Mazhar Müfid.1997. *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Ankara: TTK.
- Kocatürk, Utkan. 1999. *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Anakara: ATAM.
- Korkmaz, Zeynep. 1982. "Güneş Dil Teorisi ve Yöneldiği Hedefler". *Meydan Dergisi*, (83): 23-36.
- Küçük Mecmua*. 5 Haziren 1922. (1).
- Levend, Agah Sırrı. 1960. *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 2. Basım, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.
- Lewis, Bernard. 1993. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Çeviren Metin Kırathı, V. Baskı, Ankara: TTK Yayınları.
- Mecmuaifinun*. M. 1868 (H. 1280). (14), 74-77.
- Mehmed Said Paşa. 2008. *Gazeteci Lisanı*. Yayına Hazırlayan: Ersin Özarslan, İstanbul: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Muallim Naci. 1304 (M 1888). *İntikad*. İstanbul, 46-48.
- Muhbir*. M.2 Ocak 1867- R. 1. kânunusani-i H. 25 şaban 1283. 1.
- Namık Kemal. M.1866-R. 16 Rebiülâhir 1283. "Lisanın Islahı". *Tasviriefkâr*.
- Özdemir, Mehmet; Süğümlü, Üzeyir. 2013. "Dilde Sadeleşme ve Dil Akademisi Tartışmaları: Türk Dili Dergisi (1976)". *Turkish Studies* 8 (9).
- Recaizade Ekrem. M. 1884-R. 1330. *Ta'lim-i Edebiyyat*.
- Rubab*. M.1912- R.1328. (14)
- Sabah*. M.9 Mart 1876-R. 12 safer 1293.
- Sağol, Gülden. "Osmanlı Döneminde Dilde Sadeleşme", *Osmanlı Kültür ve Sanat Dergisi*, Yeni Türkiye Yayınları 9, İstanbul, 503-517.
- Salih Zeki.1315. *Kamus-ı Riyaziyyat*. Cilt I, İstanbul: Karabet Matbaası.
- Sayılı, Aydın.1978. *Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*. Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçeden ayrı basım, Ankara: TTK.
- Şemsettin Sami. M.1881-R. 1298. "Lisân-ı Türkî (Osmanî)". *Hafta* 1: 177-181.
- Şimşir, Bilal N. 1992. *Türk Yazı Devrimi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tercemanuhakikat*. M.2 Aralık 1881-10 Muharrem 1299.
- Türk yurdu*. 1911. cilt IV.
- Uğurlu, Nurer. 1998. *Atatürk'ün Yazdığı Geometri Kılavuzu*. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi.
- Uşaklıgil, Halid Ziya.1936. *Kırk Yıl*, Cilt IV.
- Uşaklıgil, Halit Ziya.1942. *Ma'i ve Siyah*, İstanbul: Hilmi Kitabevi.
- Uşaklıgil, Halit Ziya. 1898. *Mecmua-i Ebüzziya*, 82.
- Uyguner, Muzaffer. 1968. "Türk Dil Kurumu Kuruluncaya Kadar Atatürk'ün Dille İlgilenmesi", *Türk Dili Dergisi* XIX (6): 122-127.

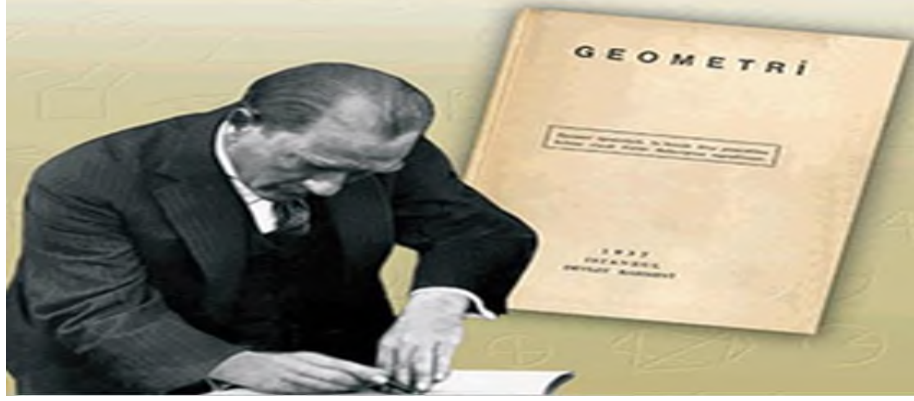

Lütfü ASLAN

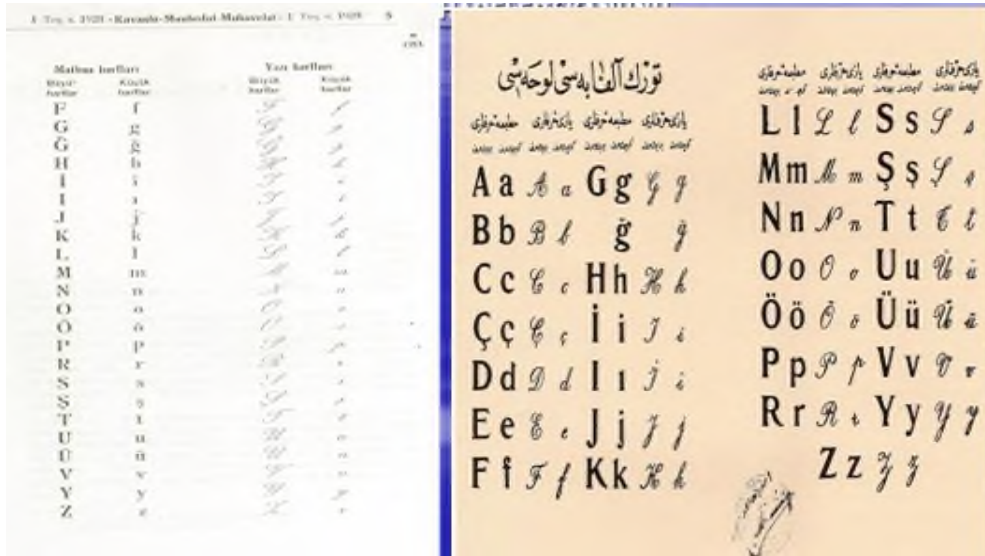
Ziya Paşa. M. 1868-R.1285. "Ş'ir ü inşâ", *Hürriyet*, 7 Eylül, Londra.

EKLER

Ek-1 Geometri Kitabı ve Atatürk

Ek-2 Türk Elifbası Levhası

Ek-3 I. Türk Dil Kurultayı, 26 Eylül 1932

Dilde Sadeleşme Çabalarının Atatürk'ün Geometri Kitabına Katkıları

Ek-4 II. Türk Dil Kurultayı, *Hakimiyet-i milliye* 1 Kasım Perşembe 1934

